

WORKING PAPERS

69

Ivan Okáli

KONVERGENCIA A SLUŽBY ÚLOHY, MOŽNOSTI A PREKÁŽKY ROZVOJA

AUTOR

Ing. Ivan Okáli, DrSc.

RECENZENTI

Ing. Karol Morvay, PhD.

prof. Dr. Ing. Menbere Workie Tiruneh, PhD.

Práca bola vypracovaná v rámci projektu APVV-0750-11 „Štruktúrne zmeny v slovenskej ekonomike – predpoklad prechodu do vyššieho štádia rozvoja“.

ABSTRAKT

Konvergenca a služby: úlohy, možnosti a prekážky rozvoja

Výsledky hospodárskeho rastu zlepšujú životné podmienky obyvateľstva /výstupy sociálnej konvergenzie/ len so značným časovým oneskorením. Jednou z príčin je pomalý postup cenovej konvergenzie. Balassa-Samuelsonova teória to spája s nízkou produktivitou práce a s neobchodovateľným charakterom produkcie v segmente služieb zaostávajúcich ekonomík. Posúdenie B.-S. teórie vychádza z analýzy postavenia služieb v ekonomikách krajín EÚ. Zisťuje sa v nej, že kritickou časťou konvergujúcich ekonomík nie je segment služieb, ale sektor domácich podnikov. Výsledkom analýzy je tiež približná projekcia budúceho vývoja segmentu služieb s dôsledkami na vývoj štruktúry slovenskej ekonomiky.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: Hospodársky rast, konvergenca, služby

ABSTRACT

The Convergence and The Services: Tasks, Opportunities and Barriers

Results of economic growth improve people's living conditions /social convergence outcomes/ only with significant time lag. One of the causes is the slow advancement of the price convergence. Balassa-Samuelson theorem associate it with low productivity of labour and non-tradable nature of production in the service segment lagging countries.

An appraisal of B.-S. theorem is based on analysis of the services in economies of the EU. The finding is that the critical part of converging economies is not a segment of services, but the sector of domestic enterprises. The result of analysis is as well a rough projection of the future structure development of the Slovak economy.

KEYWORDS: Economic Growth, Convergence, Services

JEL CLASSIFICATION: L8, L11, O11, O47, N14, P52

Za obsah a jazykovú úroveň zodpovedá autor.

Technické spracovanie: Lenka Bartošová, Ján Michálek

Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, www.ekonom.sav.sk

KONTAKT: ivan.okali@savba.sk.

© Ekonomický ústav SAV, Bratislava 2014

O B S A H

ÚVOD	4
1. KONVERGENČNÝ PROCES AKO PREKONÁVANIE PREKÁŽOK HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA	5
2. PRODUKCIA VÝROBKOV VERSUS PRODUKCIA SLUŽIEB: TRENDY A RELÁCIE	11
3. ZMENY V ŠTRUKTÚRE SLUŽIEB AKO PREDPOKLAD POKRAČOVANIA KONVERGENČNÝCH PROCESOV	23
ZHRNUTIE	33
LITERATÚRA	40
TABUĽKOVÁ PRÍLOHA	41

Úvod

Riešenie úlohy APVV sa podľa jeho časového rozvrhu má v roku 2014 zamerať na zisťovanie prekážok takého budúceho vývoja štruktúr slovenskej ekonomiky, ktorý ju posunie k úrovni vysoko výkonných ekonomík. Pozornosť sa najprv zameriava na zisťovanie obsahu a konvergenčnej úlohy Slovenska, na ktorú sa viažu budúce štrukturálne zmeny. Skúmajú sa pritom súvislosti medzi reálnou, sociálnou a cenovou konvergenciou. Tu sa štúdiá stretáva s Balassa-Samuelsonovou teorémou podávajúcou doteraz prijímaný koncept vysvetlenia príčin rozdielnych cenových hladín v zaostávajúcich a rozvinutých ekonomikách i riešenie tohto problému v cenovej konvergencii.

V nadväznosti na zisťovanie štruktúry konvergenčnej úlohy i so zámerom overiť B.-S. teorému spájajúcu cenovú (a preto v značnej miere aj reálnu) konvergenciu s rozvojom služieb sa uvažuje o možnostiach, ktoré pre slovenskú ekonomiku ponúka segment služieb tvoriaci už dnes najrozsiahlejšiu súčasť hospodárstva. Vychádza sa pritom z komparatívnej analýzy vývoja odvetví služieb v európskych ekonomikách i z overenia ich vzťahu k odvetviam produkujúcim výrobky. Výsledkom je na jednej strane spresnenie teoretických predstáv o obsahu a zameraní konvergenčných procesov a na druhej strane identifikácia niektorých vývojových trendov, ktoré nemôže nevziať na zreteľ strategická orientácia hospodárska politiky. To všetko môže prispieť k poznaniu príležitostí i prekážok rozvoja služieb i zmien ekonomických štruktúr pomáhajúcich k prechodu slovenského hospodárstva na vyššiu úroveň.

1. KONVERGENČNÝ PROCES AKO PREKONÁVANIE PREKÁŽOK HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA

Na prvý pohľad sa môže zdať, že uvažovanie o vyrovnávaní ekonomickej úrovne Slovenska s úrovňou rozvinutých krajín môže len stanoviť a objasniť ciele budúceho rozvoja. Z toho by vyplývalo, že pre hľadanie možností vedúcich k týmto cieľom a pre vyhľadávanie prekážok, ktoré sa konvergenčným cieľom postavia do cesty, nemôže byť prínosom. Skutočnosť je však zložitejšia.

Konvergenčný proces možno nazerať nielen ako vyrovnávanie ekonomických úrovní, ale aj ako odstraňovanie hospodárskeho zaostávania, ktoré sa samé stáva rozvojovou bariérou. Stačí pripomenúť, že zaostávanie je spojené s nižšou produktivitou práce a teda aj s nedostatočnou konkurenčnou schopnosťou. Menej konkurenčne schopné podnikateľské subjekty zaostávajúcich krajín nie sú schopné aktívne sa zapájať do globalizačných procesov, využívať ich výhody a trpia ich negatívnymi dôsledkami. Ako súčasť Európskej únie funguje Slovensko v zoskupení, v ktorom voľný pohyb osôb, tovarov, kapitálu a služieb slúži najmä jeho rozvinutým krajinám neraz aj na úkor ekonomicky slabších partnerov. To isté platí aj o spoločných, či koordinovaných hospodárskych politikách EÚ, resp. eurozóny, ktoré sa stanovujú podľa potrieb a parametrov najväčších vyspelých ekonomík. Je teda dosť dôvodov na to, aby sa v štúdiu zameranej na skúmanie prekážok želaného štruktúrneho vývoja venovala pozornosť aj tým aspektom konvergenčnej úlohy, ktoré spresňujú pohľad na odstraňovanie sociálno-ekonomického zaostávania Slovenska za rozvinutejším svetom a najmä za vyspelejšími ekonomikami EÚ.

Pred vstupom do EÚ a ešte viac pred prijímaním do eurozóny sa aj na Slovensku uvažovalo o dvoch stránkach konvergenčného procesu – o konvergencii nominálnej a reálnej. Po získaní členstva v Európskej hospodárskej a menovej únii (eurozóne) sa nominálna konvergenca Slovenska stala skutkom. Dlhodobou úlohou je reálna konvergenca s dvomi funkciami. Prvou je dosiahnutie výkonnosti rozvinutých ekonomík, druhou je využitie zvýšenej výkonnosti aj na vyrovnanie životnej úrovne a kvality života obyvateľstva s parametrami, ktoré sa v tejto oblasti dosahujú vo vzorových krajinách.

Uvedená duálnosť programu reálnej konvergencie sa pri jej skúmaní často nereflektuje. Predpokladá sa totiž, že rast výkonnosti sa automaticky, resp. bezpodmienečne premieta aj do ekvivalentného zlepšovania životných podmienok obyvateľstva. Mieru odôvodnenosti tohto predpokladu pomôžu posúdiť informácie obsiahnuté v tabuľke 1.

T a b u ľ k a 1¹

Doterajší priebeh vyrovnávania hospodárskej úrovne Slovenska s úrovňou EÚ15

A. Ukazovatele vyrovnávania výkonnosti (EÚ15 = 100)

	1995	1996	2000	2003	2007	2009	2012	2013
HDP/obyv. v PKS	41	43	43	49	61	66	70	71
HDP/obyv. v EUR	15	16	18	22	35	42	44	45
Index PKS ²	37,6	38	40,5	45,0	56,9	64,2	63,7	63,4
Produktivita práce ³	.	.	52	57	69	73	76	.
Jednotkové náklady práce					28,3	29,0	29,9	.

B. Ukazovatele životných podmienok obyvateľstva

		1995	1996	2000	2003	2007	2009	2012	2013
Pomer Ø čistej mzdy na Slovensku a v EÚ15 ⁴ (EÚ15 = 100)	Ø mzda v EUR Ø mzda v PKS	. .	. .			25,4 42,3	30,0 42,6	29,0 42,4	29,7 .
Miera nezamestnanosti v %	Slovensko EÚ 15	13,1 10,2	11,3 10,3	18,9 7,9	17,7 8,1	11,2 7,1	12,1 9,1	14,0 10,6	14,2 11,0
Výdavky VF na sociálnu ochranu v % z HDP	Slovensko EÚ 15	13,1 19,6	15,0 19,5	14,5 18,1	12,8 18,6	10,6 17,8	12,3 20,3	12,1 20,3	. .

¹Podľa údajov Eurostatu.

²Podľa údajov o HDP/obyv. v EUR a PKS s jedným desatinným miestom

³HDP v PKS/prac.

⁴2008 Chýbajúce údaje o mzdách v EÚ15 sú nahradené priemerom miezd Nemecka, Francúzska, Španielska a Anglicka. Bez zreteľa na mzdy v štátnej administratíve.

Údaje tabuľky 1 charakterizujúce doterajší priebeh vyrovnávania úrovne hospodárskeho rozvoja Slovenska a EÚ15 poukazujú na veľké rozdiely, ktoré tu sú vo vyrovnávaní výkonnosti a vo vyrovnávaní životnej úrovne. Konvergencia vo výkonnosti prebiehala počas celého zisťovaného – takmer dve desaťročia zahrňujúceho obdobia. V jeho jednotlivých častiach boli výsledky konvergenzie rozdielne. Keď sa v druhej polovici 90. rokov prehlbovali v slovenskej ekonomike nerovnovážne stavy, ekonomika sa vpred ledva vliekla. Po vykonaní stabilizačných opatrení, teda po roku 2000 sa rast výkonnosti zrýchlil a po vstupe Slovenska do EÚ a súbežne vykonaných reformách presiahlo jeho tempo všetky očakávania. Konvergencia vo výkonnosti sa síce spomalila, no celkom nezastavila ani v hospodárskej recesii po roku 2008; hoci aj v dôsledku retrográdneho vývoja vo väčšine ekonomík EÚ 15.

Údaje uvedené v časti B tabuľky 1 poukazujú na to, že rast výkonnosti slovenskej ekonomiky a najmä jej rast odvodený od ukazovateľov vychádzajúcich z ocenenia HDP v PKS sa do životných podmienok obyvateľov premietal len čiastočne, resp. s oneskorením. Všetky dosť rôznorodé ukazovatele svedčia o zaostávaní sociálneho rozvoja za rozvojom výkonnosti hospodárstva a teda aj o potrebe osobitného sledovania konvergenzie v oblasti sociálneho postavenia obyvateľstva. Z tohto dôvodu považujeme za účelné, aby sa vedľa skúmania a regulácie procesu vyrovnávania výkonnosti, pre ktorý možno využívať aj naďalej pojem reálna konvergencia, venovala zvláštna pozornosť vyrovnávaniu úrovne sociálneho rozvoja, resp. sociálnej konvergenzie.

Retardácia procesu sociálnej konvergenzie za reálnou (výkonnostnou) konvergenciou súvisí s duálnym vyjadrením výkonnosti ekonomík (najmä s vyjadrením ich výkonov v EUR a v PKS) a z toho odvodeným vyjadrením výsledkov reálnej konvergenzie.

Zvýšenie pomeru výkonnosti Slovenska k úrovni EÚ 15 v cenách PKS z približne 40 % v polovici 90. rokov 20. storočia na 71 % v roku 2013 naznačuje, že pri absencii väčších šokov vo svetovej ekonomike by Slovensko mohlo splniť svoju hlavnú konvergenčnú úlohu už niekedy na rozhraní 30. a 40. rokov aktuálneho storočia. Doterajší vývoj HDP/obyv. v eurách však takýto mierne zdržanlivý optimizmus spochybňuje a možnosť vyrovnania výkonnosti slovenskej ekonomiky s úrovňou EÚ 15 posúva až za polovicu 21. storočia.

Rozdiel vo veľkosti HPD vyjadreného v eurách a v PKS je, ako vieme, dôsledok rozdielov medzi úrovňou cien vo vyspelých a v konvergujúcich ekonomikách. Vyjadruje ho index PKS uvedený v 3. riadku tabuľky č. 1. Tento rozdiel medzi hladinou vnútorných a vonkajších cien sa dá vysvetliť len ako dôsledok spoločného pôsobenia rozdielov v produktivite práce a pomerov na trhu práce, teda rozdielov, ktoré vo svojom úhrne určujú nižšiu cenu práce na Slovensku než vo vyspelých európskych ekonomikách. Nízke mzdy spôsobujú nízku hladinu vnútorných cien. Je to súvislosť, ktorá sa osobitným spôsobom prejavuje na hospodárskom výsledku toho segmentu ekonomiky, ktorými sú zahraničím kontrolované podniky (ZKP).

ZKP aj na Slovensku zvyčajne využívajú špičkové technológie na produkciu kvalitných výrobkov. Preto sa v nich dosahuje (prínajmenej) rovnaká produktivita práce ako v ich materských podnikoch.¹ Cena práce ich slovenských zamestnancov však produktivite ich práce neodpovedá. Je určená cenou práce v segmente slovenských domácich podnikov (DP) s podstatne nižšou než svetovou produktivitou práce, lebo segment DP v zamestnanosti celej ekonomiky (mimo priemyslu i niektorých odvetví služieb akými sú finančné služby, informácie a komunikácia) predsa len dominuje. Preto pri predaji svojej produkcie za svetové ceny ZKP realizujú ako časť zisku aj rozdiel medzi cenou práce svojich slovenských zamestnancov a cenou práce v ich domovskom prostredí. To sa zrejme vzťahuje nielen na ZKP exportujúce zo Slovenska finálnu produkciu, ale aj na ZKP pôsobiace na Slovensku ako ich dodávatelia a subdodávatelia. Na rozdiel od repatriácie ziskov tu ide o tichý prevod, ktorý zdôrazňuje význam vyrovňovania cenových hladín ako dôležitú súčasť reálnej konvergenencie.

Zistenie, že na Slovensku sociálna konvergencia zaostáva za konvergenciou reálnou vedie k otázke, či táto asynchrónnosť uvažovaných stránok konvergenčného procesu je iba slovenským špecifikom, alebo univerzálnym trendom. Odpoveď na ňu dávajú informácie sústredené v tabuľke 2.

T a b u ľ k a 2

Porovnanie reálnej a sociálnej konvergenencie vo vybraných dobiehajúcich ekonomikách¹

A. Pomer HDP/obyv. k priemeru EÚ15

		2000	2003	2007	2009	2012	2013
Česká republika	I	26,7	33,1	43,5	49,4	49,1	47,7
	II	61,5	67,2	74,0	74,8	74,1	73,7
Poľsko	I	20,9	20,1	27,8	29,7	33,4	34,0
	II	41,8	42,9	48,7	54,8	61,4	62,6
Maďarsko	I	21,2	29,2	33,6	33,2	33,0	33,3
	II	47,0	55,0	55,0	59,1	61,0	62,0
Španielsko	I	67,3	74,6	79,8	83,1	75,2	74,6
	II	84,3	88,7	93,7	93,2	87,7	87,1
Portugalsko	I	53,6	55,0	54,3	57,8	52,6	53,1
	II	70,4	69,7	70,4	72,6	69,5	69,4
Grécko	I	53,9	62,1	68,0	75,3	58,8	55,1
	II	72,1	80,6	80,9	85,9	70,0	67,5

¹ Podľa odborníka z oblasti automobilového priemyslu sú napr. dcérske závody automobilových transnacionálnych korporácií na Slovensku „závody 21. storočia“ vybavené špičkovými technológiami (Lešínský, J., 2010, s. 307).

B. Pomer čistej mzdy k priemeru EÚ15²

		2000	2003	2007	2009	2012	2013
Česká republika	I	.	21,7	29,1	35,4	36,0	34,8
	II	.	41,2	49,2	52,0	50,8	
Poľsko	I	.	18,9	24,7	25,1	26,1	27,7
	II	.	36,1	42,2	44,6	47,1	
Maďarsko	I	.	20,0	22,4	23,6	25,6	26,5
	II	.	35,6	35,3	37,8	43,5	
Španielsko	I	.	69,4	68,5	78,4	73,4	73,9
	II	.	81,4	77,7	82,5	77,6	
Portugalsko	I	.	46,7	49,0	54,2	47,9	46,8
	II	.	56,3	60,3	62,9	54,3	
Grécko	I	.	55,6	59,6	68,2	68,4	62,9
	II	.	67,2	70,0	72,7	69,1	

¹Podľa údajov z databázy Eurostatu.

²Čistá mzda 4-člennej rodiny s rodičmi zamestnanými na 100% a dvomi deťmi.

I v EUR; II v PKS.

Medzi dobiehajúce ekonomiky sme v tabuľke 2 zaradili nielen niektoré z tých čo sa pred vstupom do EÚ transformovali z centrálne plánovaných na trhové (na ďalších stranách budú označované ako EÚT²), ale tiež niekoľko krajín, ktoré začali konvergovať dávnejšie. Údaje uvedené v tabuľke 2 umožňujú konštatovať.

Po prvé: Relatívne (v pomere k EÚ15) zisťované hodnoty konvergenčných ukazovateľov sú pri oboch spôsoboch vyjadrenia (v eurách i v PKS) oveľa nižšie pri meraní pomeru miezd, než pri meraní HDP. V prípade Španielska, Portugalska a Grécka sa v etape hospodárskej krízy (po roku 2007) tento nepomer ešte zväčšil. Zaostávanie sociálnej konvergenzie za dobíhaním výkonnosti vyspelých krajín zisťujeme vo všetkých porovnávaných ekonomikách, má teda univerzálnu povahu. Možno predpokladať, že je výsledkom pôsobenia iných než produkčných faktorov a najmä spôsobom a výsledkami rozdelenia i použitia výsledkov ekonomiky.

Po druhé: Vo všetkých krajinách uvedených v tabuľke 2 majú skutočnosti vyjadrené v eurách nižšiu hodnotu než je ich vyjadrenie v PKS. Vztahuje sa to rovnako na ukazovatele merajúce zblížovanie výkonnosti hospodárstva i zblížovanie úrovni miezd. Vo všetkých prípadoch to spôsobujú rozdiely medzi úrovňou vnútorných cien a cien vo vyspelých krajinách.³

Pri vysvetľovaní rozdielnej hodnoty HPD/obyv. v EUR a PKS si najprv všimnime spôsob výpočtu týchto ukazovateľov. Na Slovensku sa HDP v EUR vypočítal do roku 2009 (do vstupu Slovenska do eurozóny a s tým spojennej výmeny SKK za EUR) tak, že HDP vyjadrený

² Označovanie členských krajín EÚ, v ktorých sa ekonomika transformovala z centrálne plánovanej na trhovú prívlastkom „nové“ (členské krajiny) je po desiatich rokoch ich fungovania v EÚ nevhodné z viacerých dôvodov. Tieto krajiny nie sú žiadnou homogénnou skupinou, časť z nich (o tom vypovedajú aj údaje tabuľky 2) nezaostávajú za výkonnosťou niektorých starších členov EÚ a vôbec – kritériom na triedenie krajín EÚ nemôže byť dĺžka ich členstva z principiálneho dôvodu ich rovnoprávného postavenia v spoločenstve.

³ Index parity kúpnej sily v segmente cien výdavkov a služieb pre osobnú spotrebu sa v roku 2013 rovnal v Českej republike 62,0%, v Maďarsku 51,1%, v Poľsku 49,6%, v Španielsku 87,6%, v Portugalsku 78,7% a v Grécku 80,6% z priemernej úrovne EÚ15.

v SKK sa upravil podľa výmenného kurzu SKK k EUR. Rýchle zhodnocovanie kurzu SKK je jednou z príčin (azda aj hlavnou príčinou) prudkého rastu HDP/ obyv. medzi rokmi 2003 a 2009, keď sa v období 2004-2009 pomer HDP/obyv. v EUR v SK voči EÚ15 zdvojnásobil pri svojom priemernom ročnom raste o 3,7 perc. b. (pozri tab. 1)⁴. Výmenný (prepočítací) kurz, podľa ktorého sa k 1. 1. 2009 upravili ceny tovarov i mzdy pôsobí v slovenskej ekonomike ako konštanta, pri súčinnosti ktorej sa zisťuje výkonnosť hospodárstva v eurách už len podľa zmien objemu produkcie a zmien indexu PKS.

Po tretie: V dobiehajúcich ekonomikách sa vďaka vyššiemu HDP/obyv. v cenách PKS než v cenách EUR (teda pri indexe PKS < 1) dá za podiel miezd (čistého dôchodku domácností) z HDP získať väčší objem tovarov z HDP v PKS než za podiel miezd z HDP v EUR. V dobiehaných ekonomikách (s indexom PKS > 1) je to naopak. Z toho vyplýva, že v konvergujúcich ekonomikách a teda aj v prípade Slovenska dvojaké určenie HDP prinajmenej vnáša do rozsahu konvergenčnej úlohy istý prvok neurčitosti a prístup k jej riešeniu komplikuje. Vedie k zamysleniu, či a ako sa s ňou vysporiadať v produkčnej (produktivitnej) i cenovej sfére, aj k posúdeniu toho, či výkonnostná medzera zistená v EUR nie je nadhodnotená.

Po štvrté: Z hľadiska predchádzajúcich zistení sa možno pozrieť na v súčasnosti najfrekvencovanejší prístup k riešeniu konvergenčnej úlohy v cenovej oblasti ako neoddeliteľnej súčasti vcelku nazeranej reálnej konvergenencie. Je to prístup založený na Balassa – Samuelsonovej teoréme. Spočíva (pri jeho tu potrebnom zjednodušení) v tom, že každá ekonomika sa skladá zo segmentu obchodovateľných a zo segmentu neobchodovateľných tovarov. V segmente neobchodovateľných tovarov (SNT) je v chudobných krajinách produktivita práce nižšia než v bohatých krajinách. V segmente obchodovateľných tovarov (SOT) rozdiely v produktivite medzi chudobnými a bohatými krajinami nie sú. To je dôvod, pre ktorý by v chudobných krajinách mali byť mzdy aj ceny v SNT nižšie než v SOT. V SOT chudobných krajín sa však mzdy i ceny prispôsobujú k ich nižšej úrovni v SNT. V dôsledku toho sú v celej ekonomike chudobných krajín mzdy a ceny nižšie než v bohatých krajinách.

Hlavné myšlienky B.-S. teorémy odpovedajú skutočnosti. Treba však vidieť aj konkrétnu situáciu, na ktorú sa majú aplikovať. Nízkoproduktívny segment súčasnej slovenskej ekonomiky sa v značnej miere zhoduje so sektorom domácich podnikov (DP). Jeho nízkej mzdovej úrovni sa prispôsobujú aj mzdy v segmente produkujúcom obchodovateľné tovary, ktorý je prevažne doménou ZKP. Z toho (pri rešpektovaní vedúcich téz B.- S. teorémy v konkrétnom stave slovenskej ekonomiky) vyplýva, že hlavný smer riešenia konvergenčnej úlohy v SR je situovaný do rastu produktivity práce v DP a do jeho hospodársko-politickej podpory. Rast produktivity spojený so zvýšením inovatívnosti DP umožní rast ich produkcie i postupný presun ich produkcie do oblasti obchodovateľných tovarov čo im umožní zvyšovať počet ich pracovníkov. Tým sa zmení aj situácia na trhu práce v prospech dopytu po

⁴ Vysoké tempo zhodnocovania SKK v rokoch 2004-2008 bolo späté s prijatím Slovenska do EÚ a následným zvýšením rozsahu PZI, ktoré exportom svojej produkcie zlepšovali platobnú bilanciu Slovenska.

pracovných silách, a tiež tlak na rast miezd nielen v DP ale tiež v ZKP. Súbežne so zväčšovaním segmentu obchodovateľných tovarov a rastom miezd v celej ekonomike bude stúpať hodnota indexu PKS a hladina cien v slovenskej ekonomike sa bude približovať k úrovni cien vo vyspelých – dobiehaných ekonomikách.

Načrtnutý prístup k využitiu východísk B. S. teorémy sa od v súčasnosti rozšírenej predstavy líši najmä v tom, že segment neobchodovateľných tovarov sa v ňom nestotožňuje so segmentom služieb; je situovaný do sektora DP, ktorý, prirodzene, operuje aj vo veľkej časti segmentu služieb. Je to predpoklad, ktorý sa pokúšame overiť v ďalších častiach tejto štúdie venovanej komparatívnej analýze niektorých štruktúr krajín EÚ.

Predpokladáme, že v procese reálnej konvergenzie by mala zohrať významnú rolu hospodárska politika. Pri skúmaní hospodárskej politiky schopnej zabezpečiť pozitívne zmeny v sektore DP, by sa nemalo zabudnúť na hľadanie mechanizmov, ktoré by, po prvé, vytvárali podmienky a stimuly pre rast produktivity, zamestnanosti a miezd v sektore DP; po druhé, nahrádzali by chýbajúce zhodnocovanie výmenného kurzu pri zbližovaní cenových hladín; a po tretie, viedli by k vyrovnávaniu tempa reálnej a sociálnej konvergenzie.

2. PRODUKCIA VÝROBKOV VERSUS PRODUKCIA SLUŽIEB: TRENDY A RELÁCIE

Vychádza sa z poznatku, že ekonomiky vyspelých krajín sa nachádzajú v etape postindustriálneho rozvoja. Za určujúci znak postindustriálnych ekonomík sa považuje prenesenie ohniska hospodárskeho rozvoja do sféry služieb. „Podstatná charakteristika“ postindustriálnej ekonomiky spočíva v tom „že produkcia vecí (poľnohospodárstvo a priemysel) stráca svoje vedúce postavenie v prospech terciárneho sektora (služby)“ (Wikipédia, a.)

Stupeň terciarizácie ekonomiky, ktorý dosiahli jednotlivé krajiny Európskej únie, charakterizujú informácie obsiahnuté v tabuľke uvedenej ako príloha 1. Celkové smerovanie jej vývoja v EÚ zisťujú údaje tabuľky 3.

T a b u ľ k a 3

Váha segmentu služieb v Európskej únii¹

A. Podiel služieb na HPH v %

	2000	2007	2012
EÚ28	61,1	71,5	73,3
EÚ15	70,2	72,2	74,2
EÚT ²	62,5	62,9	63,8

B. Podiel služieb na zamestnanosti v %

	2000	2007	2012
EÚ28	65,8	69,5	72,6
EÚ15	70,5	73,5	76,1
EÚT ²	52,7	56,8	60,7

¹Vypočítaná podľa údajov z databázy Eurostatu.

²V časti A jedenásť krajín, ktorých sa pred ich vstupom do EÚ ekonomika pretransformovala z centrálne plánovanej na trhovú. V časti B len desať krajín – bez Chorvátska, za ktoré niet údajov a v roku 2000 z rovnakého dôvodu aj bez Poľska.

Z údajov tabuľky 3 vyplýva, že podiel služieb narastal počas celého zisťovaného obdobia vo všetkých súboroch krajín z hľadiska ich hospodárskeho výsledku i zamestnanosti.

Podiel služieb na zamestnanosti pritom narastal rýchlejšie než ich podiel na výkonnosti ekonomík. Vztahuje sa to tak na vývoj segmentu služieb v rozvinutých i v menej rozvinutých ekonomikách EÚ. Stupeň tejto vývojovej odlišnosti medzi EÚ 15 a EÚT je však rozdielny. Kým v EÚ 15 sa počas zisťovaného obdobia zvýšil podiel služieb na zamestnanosti o 5,6 p.b., v EÚT to bolo 8,0 p.b. Podiel služieb z HPH sa však v zisťovaných skupinách krajín menil inak. V EÚ 15 sa zväčšil o 4,0 p.b., no v EÚT len o 1,3 p.b. To naznačuje, že zvyšovanie zamestnanosti, ktoré sa v segmente služieb dosiahlo v EÚT, nebolo v nich spojené s takým rastom produktivity práce aký sa v službách dosiahol v EÚT.

Údaje tabuľky 3 svedčia napokon o tom, že uvedené závery sa vzťahujú na obdobie pred vznikom svetovej hospodárskej krízy v roku 2007 i po jej rozšírení do EÚ. Nemôžeme preto vylúčiť, že zistené trendy budú pokračovať aj v budúcich rokoch.

Poznatok o vysokom stupni terciarizácie európskych ekonomík sa v tabuľke 4 prezentuje spolu s informáciami o dosiahnutej úrovni hospodárskeho rozvoja.

T a b u ľ k a 4

Váha segmentu služieb v skupinách krajín s rozdielnou výkonnosťou ekonomiky v roku 2012¹.

A. Z hľadiska podielu služieb na tvorbe HPH

	HPH/obyv. (EÚ 25 = 100) ⁴	Ø podiel služieb v %	Rozpätie po- dielov v %	Štandardná odchýlka (S)
EÚ25 ²	100	69,6	52,2 – 80,3	6,5
Z toho: 11 krajín s HPH/obyv. > Ø EÚ25	156	73,8	68,7 – 79,2	3,5
14 krajín s HPH/obyv. < Ø EÚ 25	56	66,2	52,2 – 80,3	6,4

B. Z hľadiska podielu služieb na zamestnanosti

	HPH/obyv. (EÚ 24 = 100) ⁵	Podiel služieb v %	Rozpätie po- dielov v %	Štandardná odchýlka (S)
EÚ24 ³	100	69,5	39,7 – 82,8	9,8
Z toho: 11 krajín s HPH/obyv. > Ø EÚ25	129	76,6	70,1 – 82,8	4,1
14 krajín s HPH/obyv. < Ø EÚ 25	77	63,5	39,7 – 76,9	9,2

¹Vypočítané podľa údajov Eurostatu.

²Z krajín EÚ 28 sú vynechané Cyprus, Luxembursko a Malta.

³Okrem Cypru, Luxemburska a Malty bolo pre nedostatok údajov zo súboru krajín vyradené aj Chorvátsko.

⁴Podľa údajov v eurách v bežných cenách.

⁵Podľa PKS.

Údaje tabuľky 4 potvrdzujú očakávanie o pozitívnom vplyve úrovne hospodárskeho rozvoja na váhu segmentu služieb v súčasných európskych ekonomikách. V štruktúre zamestnanosti sa táto spojitosť prejavuje výraznejšie než v štruktúre tvorby HPH.

Závislosť významnosti služieb od úrovne rozvoja, resp. od výkonnosti porovnávaných krajín nemá tvrdú povahu. Platí len (v niektorých prípadoch s veľkými) výnimkami. Tak napr. zo všetkých zisťovaných krajín EÚ dosiahol podiel segmentu služieb na tvorbe HPH v roku 2012 najvyššiu hodnotu v Grécku, teda v krajine s podpriemernou úrovňou výkonnosti.⁵ To znamená, že okrem výrazného vplyvu dosiahnutého stupňa hospodárskeho rozvoja môže byť váha služieb v ekonomike poznačená aj inými, v ojedinelých prípadoch dokonca prevažujúcimi faktormi.

Štúdia s ambíciou využiť poznatky o vývoji európskych ekonomík v prospech Slovenska je povinná porovnať zistené európske trendy s vývojom váhy segmentu služieb na Slovensku.

⁵ Uvažované výnimky (marginálne prípady) ovplyvňujú hodnoty ukazovateľov uvedené v tabuľke 3 najmä v skupine krajín s podpriemernou úrovňou výkonnosti. Po redukcii tejto skupiny o krajinu s maximálnou a minimálnou hodnotou podielu služieb bude mať jej štandardná odchýlka u podielu služieb z HPH hodnotu 3,9, čo sa len málo líši od hodnoty S v krajinách s nadpriemernou výkonnosťou.

Porovnanie nadväzujúce na informácie v predchádzajúcich tabuľkách si všíma aj vývoj služieb v tých ďalších krajinách EÚT, pre ktoré sú k dispozícii údaje za celé zisťované obdobie.

T a b u ľ k a 5

Služby v ekonomikách EÚT¹

A. Podiel služieb na HPH v %

	1995	2000	2003	2007	2010	2012
Slovensko	57,9	59,5	60,6	57,5	61,4	61,7
Česká republika	57,0	59,5	61,3	59,1	61,3	60,3
Maďarsko	61,0	61,7	64,0	64,8	65,9	64,7
Estónsko	62,1	67,7	67,1	65,4	68,3	66,9
Slovinsko	61,0	61,8	63,1	62,7	67,6	66,2
Bulharsko	56,9	61,1	61,6	62,0	65,7	62,5
EÚ15	.	70,2	71,9	72,2	73,9	74,2

B. Podiel služieb na zamestnanosti v %

	1995	2000	2003	2007	2010	2012
Slovensko	54,1	59,6	60,8	62,3	64,5	65,3
Česká republika	54,2	56,3	57,8	58,4	63,7	60,3
Maďarsko	54,0	55,7	58,6	61,5	63,8	63,8
Estónsko	55,6	59,8	61,5	61,0	66,6	69,8
Slovinsko	46,9	51,4	54,6	57,0	60,5	61,7
Bulharsko	46,1	48,2	50,1	51,4	54,1	55,3
EÚ15	.	70,05	71,9	73,5	75,4	76,1

C. Rozdiel medzi podielom služieb na HPH a zamestnanosti v percentách = A - B

	1995	2000	2003	2007	2010	2012
Slovensko	3,8	-0,1	-0,2	-4,8	-3,1	-3,6
Česká republika	2,8	3,2	3,5	0,7	-2,4	0,0
Maďarsko	7,0	6,0	5,4	3,3	2,1	0,9
Estónsko	6,5	7,9	5,6	4,4	1,7	-2,9
Slovinsko	14,1	10,4	8,5	5,7	7,1	4,5
Bulharsko	10,8	12,9	11,5	10,6	11,6	7,2
EÚ15	.	-0,3	0,0	-1,3	-1,5	-1,9

D. Podiel služieb na celkovej HPH pripadajúci na 1 % ich podielu na celkovej zamestnanosti v % = A : B

	1995	2000	2003	2007	2010	2012
Slovensko	1,070	0,998	0,997	0,923	0,952	0,945
Česká republika	1,052	1,057	1,061	1,012	0,962	0,000
Maďarsko	1,130	1,108	1,092	1,054	1,033	1,014
Estónsko	1,117	1,132	1,091	1,072	1,026	0,958
Slovinsko	1,301	1,202	1,156	1,000	1,117	1,073
Bulharsko	1,234	1,268	1,230	1,206	1,214	1,130
EÚ15	.	0,996	1,000	0,982	0,980	0,975

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

Údaje obsiahnuté v časti D sú relatívne ukazovatele, ktoré kvantifikujú pomer medzi výkonom (HPH) segmentu služieb a počtom ich pracovníkov. Možno ich však interpretovať ako ukazovatele merajúce produktivitu práce? Je evidentné, že zistený pomer vyjadruje reláciu medzi produktivitou v segmente služieb a v celej ekonomike len nepresne, s istou výhradou.

Spôsobené je to tým, že HPH vytvorená v jednotlivých častiach ekonomiky závisí nielen od v nich dosahovanej produktivity, ale aj od iných faktorov a najmä od kvalifikácie a s ňou spojenej úrovne miezd zamestnancov a taktiež od pomeru mzdových a kapitálových nákladov. No ak predpokladáme, že ak rozdiely v kvalifikácii (a v mzdách) pracovníkov vyjadrujú rozdiely v množstvách na nejakého spoločného menovateľa prepočítanej práce a keď sa pri interpretácii hodnôt uvažovaného ukazovateľa prihliadne aj k podielu spotreby fixného kapitálu z HPH, potom z hodnoty HPH/zam. v segmente služieb možno posúdiť aj úroveň produktivity práce, ktorá sa tu dosahuje v pomere k produktivite dosahovanej v celej ekonomike, resp. v segmente výrobkov.

S ohľadom na predchádzajúce vysvetlenie nazveme údaje v časti D tabuľky 5 koeficientmi relatívnej produktivity práce v segmente služieb ((KRP_s). Charakterizujú, ako už bolo povedané, relácie medzi produktivitou práce v segmente služieb a jej priemernou hodnotou v celej ekonomike, ktorá sa = 1,000. Z toho vyplýva, že koeficient relatívnej produktivity práce v segmente výrobkov ($KRP_v = 1 + (1 - KRP_s) \cdot (Z_s : Z_v)$), kde Z_s = zamestnanosť v segmente služieb a Z_v = zamestnanosť v segmente výrobkov.

$KRP_s > 1$ svedčí o tom, že v danej krajine sa v segmente služieb dosahuje vyššia produktivita práce než v segmente výrobkov. A naopak, pri $KRP_s < 1$, resp. pri s ním spárovanom $KRP_v > 1$ sa zisťuje, že produktivita v segmente služieb je v príslušnej ekonomike pod priemerom úrovne produktivity práce a teda nižšia než v segmente výrobkov.

V EÚ15 v žiadnom zo zisťovaných rokov nebola hodnota $KRP_s > 1$. To znamená, že produktivita práce tu bola v segmente výrobkov (v zisťovaných rokoch) vyššia než v segmente služieb (v roku 2000 o 1% a v rok 2012 o 5%). Na rozdiel od EÚ15 v porovnávaných EÚT vo väčšine prípadov sú hodnoty $KRP_s > 1$. Výnimku tvorí od roku 2000 Slovensko, od roku 2010 Česká republika a v roku 2012 aj Estónsko. Vo všetkých EÚT zaradených do tabuľky 5 sa zreteľne prejavuje trend poklesu hodnôt KRP_s , teda trend približovania relácie medzi produktivitou práce v segmente služieb a segmente výrobkov k stavu dosahovanému v EÚ15.⁶ Poznamotok, že relácia medzi produktivitou práce v segmente služieb a segmente výrobkov sa na Slovensku nachádza v pásme hodnôt dosahovaných v EÚ15 nehovorí o reláciách medzi produktivitou práce dosahovanou v EÚ a na Slovensku. Pred ich zisťovaním sa venuje (v tabuľke 6 a 7) pozornosť vývoju produktivity v segmente služieb i v segmente výrobkov v rôznych zoskupeniach krajín EÚ.

⁶ Hodnoty $KRP_s < 1$ zistené pre EÚ15 sú výrazom toho, že vo väčšine krajín tohto súboru bola hodnota $KPs < 1$. V roku 2012 bola hodnota KRP_s vo Francúzsku 1,088; v Taliansku 1,051; V Grécku 1,044; vo Fínsku 0,993; v Belgicku 0,972; v Rakúsku 0,69; v Španielsku aj Nemecku 0,933; v Portugalsku 0,927; v Írsku 0,917 a v Holandsku 0,906.

T a b u ľ k a 6

Vývoj zamestnanosti a produktivity práce¹**A. Segment produkcie výrobkov**

	Podiel segmentu výrobkov na zamestnanosti (PSVZ) v %			Ø ročná zmena na zamestnanosti v p.b.			Ø ročná zmena produktivity v p.b.		
	2000	2007	2012	2001-2007	2008-2012	2001-2012	2001-2007	2008-2012	2001-2012
22 krajín EÚ ²	37,3	33,8	30,2	-0,5	-2,9	-1,5	4,3	1,3	3,0
Z toho: krajiny s PSVZ < Ø EÚ22	29,2	26,1	23,9	-0,5	-2,4	-1,4	2,0	0,2	1,7
krajiny s PSVZ > Ø EÚ22	47,1	42,9	39,4	-0,6	-3,5	-1,8	7,0	2,8	5,0

B. Segment produkcie služieb

	Podiel segmentu služieb na zamestnanosti (PSSZ) v %			Ø ročná zmena zamestnanosti v p.b.			Ø ročná zmena produktivity v p.b.		
	2000	2007	2012	2001-2007	2008-2012	2001-2012	2001-2007	2008-2012	2001-2012
22 krajín EÚ ²	62,7	66,4	69,8	1,0	-0,8	0,2	2,0	0,0	1,2
Z toho: krajiny s PSVZ < Ø EÚ22	70,8	73,9	76,1	1,1	-0,3	0,5	1,0	-0,1	0,6
krajiny s PSVZ > Ø EÚ22	52,9	57,4	60,6	0,8	-1,4	-0,2	2,7	0,0	1,5

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu. Údaje o HPH v stálych cenách.

²Z EÚ28 sú v prepočtoch vynechané malé krajiny (Cyprus, Malta, Luxembursko) a krajiny bez potrebných údajov (Chorvátsko, Írsko, Poľsko).

V krajinách EÚ s rozvinutou ekonomikou (s PSVZ < Ø EÚ22 a s PSSZ > Ø EÚ22) hospodárska kríza spôsobila negatívne zmeny vývojových trendov zamestnanosti i produktivity v segmente výrobkov aj v segmente služieb. Zhoršenie vývoja však po roku 2007 nastalo v oboch segmentoch ekonomiky v zamestnanosti i produktivite aj v skupine menej rozvinutých európskych krajín. V skupine týchto krajín s PSVZ > Ø EÚ22 sa pri nadpriemerných mínusových zmenách zamestnanosti predsa len aj po roku 2007 zachovali pomerne vysoké ročné prírastky produktivity. Za povšimnutie stojí, že v segmente služieb boli ročné zmeny produktivity v službách v porovnávaných skupinách krajín buď nulové, alebo blízke nule.

Vývoj výkonnosti hospodárstva ako výsledok zmien zamestnanosti a produktivity práce zachytávajú pri rozdelení krajín EÚ do troch skupín údaje tabuľky 7. Zaradený je do nej aj pohľad na vývoj uvedených veličín na Slovensku a ďalších vybraných krajín EÚ.

T a b u ľ k a 7

Porovnanie vývoja hospodárskej výkonnosti a jej faktorov v segmente výrobkov a služieb podľa skupín krajín s nerovnakou hospodárskou situáciou (a imidžom)¹**A. Priemerné ročné zmeny zamestnanosti v percentuálnych bodoch**

	Segment výrobkov			Segment služieb		
	2001-2007	2008-2012	2001-2012	2001-2007	2008-2012	2001-2012
EÚ ³	-1,1	-0,8	-1,0	1,2	0,7	1,0
EÚO ⁴	0,5	-5,0	-1,8	2,7	-0,2	1,5
EÚT ⁵	-2,0	-2,0	-2,0	1,9	0,4	1,3
V tom: Slovensko	0,0	-1,4	-0,5	1,7	1,3	1,5
Česká republika	0,0	-1,0	-0,4	1,2	0,6	1,0
Maďarsko	-2,0	-1,8	-1,9	1,4	0,1	0,8

B. Priemerné ročné zmeny produktivity práce v percentuálnych bodoch²

	Segment výrobkov			Segment služieb		
	2001-2007	2008-2012	2001-2012	2001-2007	2008-2012	2001-2012
EÚJ ³	1,9	-0,4	1,0	1,5	-0,1	0,8
EÚO ⁴	0,5	1,4	0,9	-0,1	0,0	-0,1
EÚT ⁵	8,5	1,7	5,6	2,6	0,1	1,6
V tom: Slovensko	9,9	3,0	7,0	3,6	1,4	1,9
Česká republika	6,4	1,6	4,4	2,6	-0,2	1,4
Maďarsko	6,0	-0,6	3,2	1,9	-0,3	1,0

C. Priemerné ročné zmeny HPH v percentuálnych bodoch²

	Segment výrobkov			Segment služieb		
	2001-2007	2008-2012	2001-2012	2001-2007	2008-2012	2001-2012
EÚJ ³	0,8	-1,1	0,0	2,7	0,6	1,8
EÚO ⁴	1,0	-3,6	-1,0	2,6	-0,2	1,4
EÚT ⁵	6,4	-0,4	3,5	4,6	0,5	2,9
V tom: Slovensko	10,0	1,6	6,4	3,9	2,7	3,4
Česká republika	6,4	0,6	3,9	3,8	0,4	2,4
Maďarsko	3,9	-2,4	1,2	3,3	-0,3	1,8

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

²S použitím údajov o HPH v stálych cenách.

³Do EÚJ (jadrové krajiny EÚ) sú v prepočte zahrnuté Belgicko, Dánsko, Nemecko, Francúzsko, Holandsko, Rakúsko, Fínsko, Švédsko, Anglicko.

⁴Za EÚO (okrajové krajiny EÚ) sa v prepočte považujú Grécko, Španielsko, Taliansko a Portugalsko.

⁵EÚT zahŕňujú Bulharsko, Českú republiku, Estónsko, Lotyšsko, Litvu, Maďarsko, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko.

Údaje tabuľky 7 poukazujú na značné rozdiely vo vývojových trendoch európskych ekonomík pred a po kríze. Rovnako však aj na odlišnosť jej účinkov v zisťovaných skupinách krajín EÚ. V EÚJ mala kríza negatívne dôsledky na segment výrobkov v jeho zamestnanosti, výkonnosti a produktivite práce. Rozvoj segmentu služieb sa síce v EÚJ po roku 2007 značne spomalil, no priemerné ročné zmeny v p. b. si tu aj v rokoch 2008-2012 zachovali vo vývoji zamestnanosti i výkonnosti kladné hodnoty. Inak to bolo v EÚO, kde sa počas krízového obdobia (v stave hlbkej makroekonomickej nerovnováhy) situácia v segmente služieb po každej stránke (v zamestnanosti, produktivite i výkonnosti meranej HPH) zhoršovala. Súbežne s tým sa v EÚO výrazne zmenšila zamestnanosť a tvorba HPH aj v segmente výrobkov. Na rozdiel od EÚO boli síce krajiny EÚT po roku 2007 tiež postihnuté v segmente výrobkov poklesom zamestnanosti i tvorby HPH (v dôsledku väčšieho poklesu zamestnanosti než výkonnosti tu produktivita práce vzrástla), no v segmente služieb v nich aj v krízových rokoch rástla zamestnanosť a (pri v podstate stagnujúcej produktivite) aj tvorba HPH. Ak predpokladáme, že vysoký podiel služieb v ekonomike, resp. jeho narastanie je pozitívnym javom, tak možno povedať, že nielen v EÚJ, ale aj v EÚT (nazeraných ako celky) hospodárska kríza na ich kľúčový štruktúrny vzťah nevplývala negatívne. Naopak v EÚO, kde recesia posilnila latentnú makroekonomickú nerovnováhu, sa základný štruktúrny vzťah ekonomiky zhoršil. Uvedené zistenia svedčia o tom, že rozdelenie EÚ15 na EÚJ a EÚO je účelné.

Porovnávanie priemerných údajov skupiny EÚT s údajmi prislúchajúcimi k jej menovite uvedeným stredoeurópskym krajinám vypovedá o tom, že zisťované procesy tu mali nerovnaký priebeh. Našu pozornosť by mal upútať ich pozitívny vývoj na Slovensku. Jeho prejavmi sú vyváženie poklesu zamestnanosti zisteného po roku 2007 v segmente výrobkov jej rastom v segmente služieb. Pozitívom je tiež rast produktivity práce v segmente výrobkov i služieb pred i po roku 2007 (výraznejší než v každej z troch zisťovaných skupín krajín EÚ) a napokon z toho všetkého vyplývajúci rast tvorby HPH v oboch segmentoch počas celého obdobia rokov 2001 – 2012.

Podľa doteraz uvažovaných kritérií by sa mohlo konštatovať, že slovenská ekonomika pri riešení svojej konvergenčnej úlohy v rokoch 2001-2007 značne pokročila a dokonca aj v období svetovej hospodárskej recesie v tom, síce pri značne spomalenom tempe, no predsa len pokračovala.

Ak však nechceme podľahnúť prílišnému optimizmu, tak sa na doterajšie výsledky reálnej konvergencie Slovenska treba pozrieť z hľadiska vyrovnávania úrovne produktivity, ktoré sa pritom dosiahlo. Využije sa na to porovnanie úrovne produktivity práce dosiahnutej na Slovensku a v skupinách krajín EÚ v tabuľke 8. (V tabuľke 3 prílohy sa porovnáva produktivita práce dosiahnutá v jednotlivých krajinách EÚ s priemernou úrovňou EÚ 15). Pri výpočte produktivity sa vychádza zo stálych cien v EUR. Teda nie z cien PKS, ktoré sú síce užitočným, no v reálnych ekonomických vzťahov nepoužívaným konštruktom.

T a b u ľ k a 8¹

Porovnanie úrovni produktivity práce

A. Segment výrobkov

	Indexy – EÚ22 = 100			Rozpätie indexov jednotlivých krajín		
	2000	2007	2012	2000	2007	2012
EÚJ	142	142	135	128-170	127-160	122-157
EÚO	101	91	95	42-123	41-102	44-123
EÚT	16	25	27	8-38	10-55	11-54
V tom: Slovensko	28	47	53	.	.	.

B. Segment služieb

	Indexy – EÚ22 = 100			Rozpätie indexov jednotlivých krajín		
	2000	2007	2012	2000	2007	2012
EÚJ	110	113	112	99-126	103-126	104-124
EÚO	103	95	95	69-120	65-112	67-108
EÚT	29	33	33	13-65	16-64	16-62
V tom: Slovensko	32	35	37	.	.	.

¹Výpočet podľa údajov z databázy Eurostatu vychádza z údajov o HPH v stálych cenách. Okruh krajín zaradených do EÚ22, EÚJ, EÚO a EÚT sa uvádza v poznámkach k tabuľke 7.

Údaje obsiahnuté v tabuľke 7 naznačili, že v oblasti produktivity sa v EÚ uplatňujú isté konvergenčné trendy. Vzhľadom na veľký rozsah východiskových rozdielov v úrovni produktivity však, ako je to zrejme z informácií tabuľky 8, zmeny v produktivite neboli natoľko

rozsiahle, aby mohli viesť k výraznejším konvergenčným výsledkom. Produktivná disparita medzi jadrovými a okrajovými krajinami EÚ sa v segmente výrobkov zachovala na východiskovej úrovni, v segmente služieb sa dokonca mierne zväčšila. Krajiny, ktoré pred svojim vstupom do EÚ prešli transformačným procesom, priblížili sa k úrovni produktivity v rozvinutých ekonomikách EÚ iba takým tempom, pri ktorom by na dovŕšenie produktívnej konvergencie bolo treba celé storočie v segmente výrobkov i v segmente služieb.

V slovenskej ekonomike sú medzi vývojom produktivity práce v segmente výrobkov a v segmente služieb podstatné rozdiely. V segmente výrobkov vzrástol pomer produktivity práce v SR k úrovni EÚ22 počas zisťovaného obdobia o 25 percentuálnych bodov, no v segmente služieb len o 5 p. bodov. Takáto štatistická realita by mohla viesť k predstave, že kým vyrovnanie slovenskej a európskej úrovne produktivity v segmente služieb sa stráca ďaleko za horizontom roku 2100 a teda prakticky v nedohľadne, v segmente výrobkov to po pokračovaní doterajšieho vývoja možno dosiahnuť v oveľa kratšom čase. Od nej by už nemuselo byť ďaleko k záveru, že výrazne rýchlejšie tempo rastu produktivity v segmente výrobkov môže vykompenzovať jeho slomačie tempo v službách, a preto si slovenská hospodárska politika s jeho zaostávaním nemusí robiť starosti.

S odvolaním na známe skutočnosti možno predpokladať, že rozdielne trendy vo vývoji produktivity oboch porovnávaných segmentov slovenskej ekonomiky sú dôsledkom jej duálneho charakteru – rozčesnutia na časť vlastnenú zahraničím kontrolovanými podnikmi (ZKP) a domáci podnikateľský sektor. ZKP angažované viac v segmente výrobkov spotrebúvajú v značnej miere služby poskytované zo zahraničia ich materskými podnikmi. Domáci podnikateľský sektor buď vo väčšom rozsahu využíva produkciu slovenského segmentu služieb, alebo sa priamo v ňom uplatňuje.

Konštatovanie o duálnom charaktere slovenskej ekonomiky vedie k vysloveniu radu otázok. Po prvé, nakoľko trvácne môže, či nemusí byť fungovanie ZKP v SR opierajúce sa o transfer služieb z ich domovskej základe? Po druhé, je možné rozvoj domáceho podnikateľského sektora a prípadnú postupnú substitúciu ZKP domácimi podnikmi zabezpečiť bez domáceho segmentu služieb s dostatočne vysokou produktivitou práce? Po tretie, nemohol by rozvoj domáceho segmentu služieb s potrebnou úrovňou produktivity (a prirodzene, aj kvality) pomôcť stabilizovať pôsobenie ZKP na Slovensku? A napokon, po štvrté, možno sa na segment výrobkov a na segment služieb pozeráť len ako na dve vedľa seba existujúce a nesúvzťažné časti ekonomiky? Či zisťovanie ich väzieb nie je dôležitejšie než púhe porovnávanie ich váhy v ekonomike, resp. či práve až poznanie ich vzájomných vzťahov nevydá svedectvo o význame segmentu služieb a segmentu výrobkov?

Vedúca myšlienka východiskových prác o postindustriálnej spoločnosti (Touraine, A., 1969; Bell, D. 1973) zdôrazňovala, že v jej organizácii sa materiálne prvky – suroviny a stroje podriaďujú nemateriálnym prvkom – vedomostiam a informáciám. Súčasťou tohto konceptu je predstava o post-industriálnej (vzdelanostnej, informačnej) ekonomike, v ktorej produkcia služieb (terciárny sektor) nadobúda vedúce postavenie a rastúcu prevahu nad produkciou hmotných, najmä priemyselných statkov (nad sekundárnym a primárnym sektorom). Táto predstava viedla najmä futuroológov k presvedčeniu o zanikajúcom význame priemyslu a ďalších výrobkovo orientovaných odvetví národného hospodárstva.

Ani ekonómovia, ktorým bola predstava zániku sekundárneho sektora pod tlakom expandujúceho terciárneho sektora cudzia, nemohli zatvárať oči nad búrlivým rozvojom služieb nastupujúcim v USA po druhej svetovej vojne a v západnej Európe po obnove jej vojnou rozvrátenej ekonomiky.⁷

Rozsah prepojenia odvetví služieb s priemyslom dokumentujú údaje tabuľky 9. Postup tercializácie európskych a vybraných mimoeurópskych ekonomík je znázornený v grafe uvedenom za touto tabuľkou.

T a b u ľ k a 9

Podiel odvetví na výrobnej spotrebe priemyslu roku 2005 v %¹

	Poľnohospodárstvo	Priemysel vr. stavebníctva	Odvetvia služieb	Z odvetví služieb		
				Tradičné komerčné s.	Iné komerčné s.	Iné služby
EÚJ ²	4,3	66,8	28,9	13,2	13,9	1,7
v tom: Nemecko	2,8	67,1	30,0	10,8	16,8	2,4
Francúzsko	4,9	63,1	32,0	12,6	17,4	1,9
Anglicko	2,1	68,5	29,4	14,5	13,2	1,7
Rakúsko	3,3	70,6	26,0	14,3	10,4	1,4
EÚO ²	5,6	69,3	25,1	14,5	9,6	1,1
v tom: Taliansko	3,7	65,5	30,8	18,5	10,8	1,5
Grécko	8,4	61,5	30,2	18,9	10,9	0,4
EÚT ³	4,4	74,5	21,1	12,2	7,8	1,1
v tom: Česko	3,1	76,9	20,0	12,0	7,3	0,7
Maďarsko	4,5	74,3	21,3	9,4	10,2	1,6
Poľsko	5,8	67,8	26,4	17,1	7,9	1,4
Slovensko	2,6	80,3	17,1	10,5	5,9	0,7
Japonsko	3,1	69,2	27,7	13,0	13,2	1,4
Čína	6,9	76,7	16,4	11,3	3,7	1,3

¹Vypočítané podľa údajov webovej stránky OECD Input-output Tables.

²Rovnaké krajiny ako v predchádzajúcich tabuľkách

³Česko, Estónsko, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko, Slovensko

Podiel služieb na výrobnej spotrebe priemyslu síce ešte značne zaostáva za podielom, ktorý tu majú priemyselné odvetvia, no predsa bol už v roku 2005 významný. Z porovnania hodnôt podielu služieb na výrobnej spotrebe priemyslu v EÚJ, EÚO a EÚT jednoznačne vyplýva, že so zvyšovaním úrovne rozvoja sa hodnota uvažovaného podielu zväčšuje. Znázornenie zmien podielu služieb na celkovej výrobnej spotrebe zisťovaných ekonomík za obdobie rokov 1995 – 2005 však poukazuje aj na to, že terciarizácia ekonomík nepostupuje plynule

⁷ Dokumentujú to údaje o vývoji podielu služieb na celkovom výkone ekonomiky Francúzska a Anglicka. „Cenou“ za potrebnú dĺžku zisťovaného obdobia je neúplná kompatibilita údajov získaných z viacerých zdrojov. Za roky 1950, 1960 a 1970 podľa štatistiky národného produktu (B. R. Mitchell, 1981; za roky 1980, 1990, 2000 a 2010 údaje o hrubej pridanej hodnote z databázy Eurostatu. Možno však predpokladať, že neúplná porovnateľnosť použitých údajov zisťovaný vývojový trend podstatnejšie nedeformuje.

Podiel služieb na celkovom výkone ekonomiky v %

	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010
Francúzsko	37	43	55	63	68	74	79
Anglicko	46	50	53	57	64	72	78

a priamočiaro, že je to proces, ktorému je vlastné nielen napredovanie, ale niekedy aj zastavenie, ba aj kroky späť. Napriek týmto vývojovým zložitostiam nemožno pochybovať o tom, že, ako je to zrejme aj z váhy segmentu služieb na výkonoch a zamestnanosti v rozvinutých a k nim sa približujúcich ekonomikách, odvetvia služieb v nich už získali dominantné postavenie. Údaje tabuľky 10 to potvrdzujú z hľadiska účasti služieb v jednotlivých oblastiach použitia výsledkov ekonomík.

T a b u ľ k a 10

Podiel služieb na súčiastiach použitia produkcie v roku 2005 v %

	Medzi-spotreba	Spotreba domácností	Verejná spotreba	Hrubá tvorba kapitálu	Domáci dopyt	Export
EÚJ ²	51,5	70,7	97,1	22,5	67,5	28,2
v tom: Nemecko	51,4	66,9	96,0	14,6	63,5	14,5
Francúzsko	53,9	66,6	95,6	29,5	66,5	24,6
Anglicko	58,8	67,3	100,0	23,6	67,2	43,8
Rakúsko	46,4	70,7	96,6	19,3	64,0	29,4
EÚO ²	43,2	67,1	97,2	18,0	61,9	40,9
v tom: Taliansko	48,7	69,6	96,3	19,5	64,8	20,6
Grécko	46,5	63,1	100,0	16,4	60,3	70,5
EÚT ³	37,6	55,8	93,1	16,7	52,9	21,6
v tom: Česko	37,5	55,2	93,6	12,9	52,8	13,1
Maďarsko	37,2	59,8	91,6	21,7	58,2	13,4
Poľsko	38,7	55,7	93,4	20,0	56,0	25,3
Slovensko	30,7	49,3	88,7	14,3	46,6	22,1
USA	58,4	78,4	100,0	22,2	71,3	37,6
Japonsko	42,8	75,1	99,4	20,8	65,9	19,9
Čína	21,4	46,6	98,9	8,5	37,2	15,6

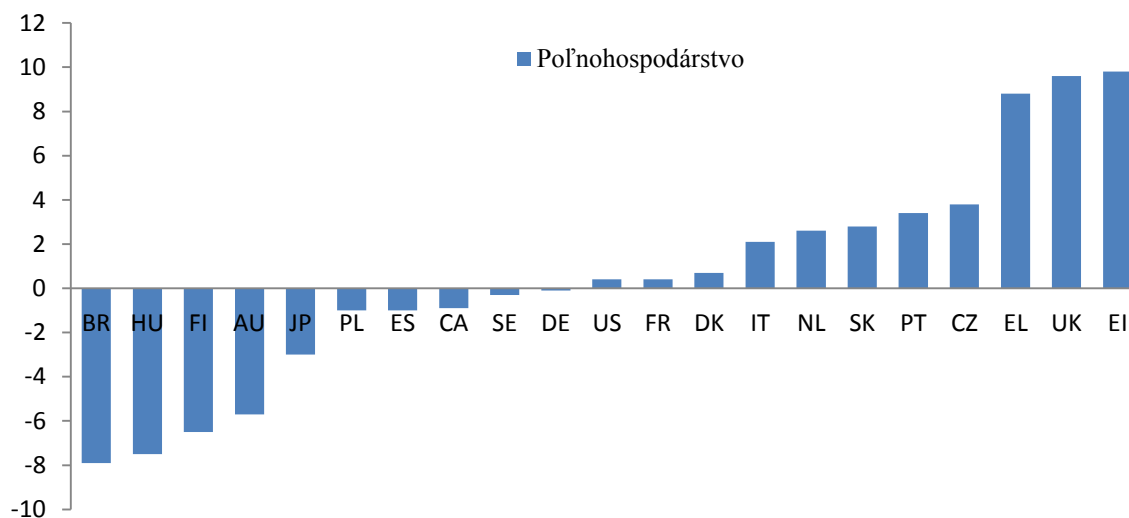
¹Vypočítané podľa údajov webovej stránky OECD Input-output Tables.

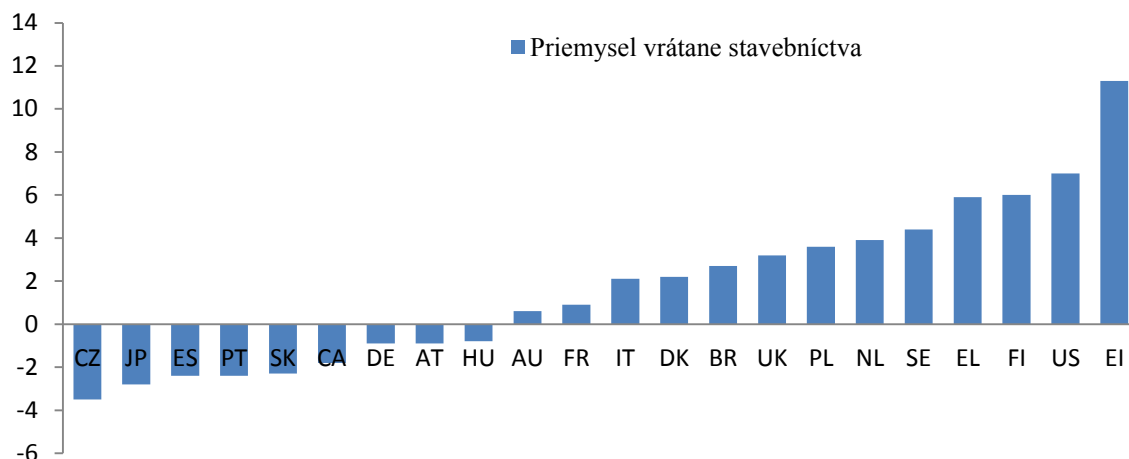
²Rovnaké krajiny ako v predchádzajúcich tabuľkách

³Česko, Estónsko, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko, Slovensko

G r a f 1

Zmeny podielu služieb na výrobnej spotrebe za roky 1995 - 2005 v percentuálnych bodoch

Ešte výraznejšie než na medzispotrebe sa produkcia odvetví služieb podieľa na spotrebe domácností, kde nielen v EÚJ, ale aj v EÚO presiahla dvojtretinovú hranicu. Vo verejnej spotrebe sa podiel outputu služieb pohybuje dokonca aj v EÚT nad 90 %, takže jeho prevaha v domácom dopyte nie je prekvapujúca. Viac môže udiviť váha segmentu služieb na exporte – 44 % v Anglicku a 41 % v priemere za EÚO.

Z informácií ponúkaných input-output tabuľkami na zistenie postavenia služieb vo vyspelých a dobiehajúcich ekonomikách je užitočné využiť ešte aspoň údaje porovnávajúce dôchodkovú prínosnosť odvetví služieb a priemyslu v tabuľke 11.

T a b u ľ k a 11

Podiely dôchodkov z hrubej výroby v roku 2005 v %¹

	Pridaná hodnota			Podnikateľské dôchodky ²			Zamestnanecké dôchodky ³		
	A ⁴	B ⁵	C ⁶	A ⁴	B ⁵	C ⁶	A ⁴	B ⁵	C ⁶
EÚJ ⁷	33,2	48,5	59,1	13,7	18,6	34,3	19,1	29,0	23,4
v tom: Nemecko	34,1	51,5	64,2	11,4	17,9	42,9	22,3	32,3	19,8
Francúzsko	29,7	50,3	61,5	9,8	16,3	32,9	18,2	32,0	25,5
Anglicko	37,2	49,1	60,2	15,8	15,2	32,4	20,8	32,0	27,4
Rakúsko	35,7	52,3	58,8	15,7	22,4	37,6	19,4	29,0	19,9
EÚO ⁷	31,5	51,5	66,5	15,0	29,3	45,6	16,2	22,1	19,5
v tom: Taliansko	30,2	43,1	66,3	13,5	24,4	47,9	15,5	17,4	16,0
Grécko	37,9	60,7	74,3	22,2	43,6	54,9	15,6	17,0	18,9
EÚT ⁸	28,1	47,5	58,2	13,5	25,9	38,6	14,3	21,5	19,1
v tom: Česko	27,2	47,8	50,1	13,0	29,5	35,1	14,2	19,0	14,5
Maďarsko	26,2	47,0	58,0	12,8	18,2	35,6	13,4	28,5	22,3
Poľsko	30,2	51,0	55,9	16,1	34,9	40,4	13,6	15,6	14,8
Slovensko	30,4	48,3	62,6	10,9	20,4	34,7	18,8	27,6	26,9
USA	36,2	58,8	59,7	16,1	15,6	33,6	18,2	34,7	21,0
Japonsko	38,7	64,7	72,7	16,6	19,4	47,8	13,8	16,8	23,4

¹Vypočítané podľa údajov webovej stránky OECD Input-Output Tables. Rozdiel medzi pridanou hodnotou a súčtom dôchodkov podnikateľov a zamestnancov sa rovná položke iné dane a subvencie na produkciu.

²Gross operating surplus.

³Compensation of employees.

⁴Priemysel vr. energií a stavebníctva.

⁵Trade, transport and communication.

⁶Financial and business services.

⁷Rovnaké krajiny ako v predchádzajúcich tabuľkách.

⁸Česko, Estónsko, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko a Slovensko.

Dôchodkovosť oboch v tabuľke 11 uvedených subsegmentov služieb vo všetkých troch skupinách krajín EÚ je vysoká a evidentne oveľa vyššia než dôchodkovosť dovedna vzatých priemyselných odvetví. Vzťahuje sa to predovšetkým na podiel podnikateľských dôchodkov z hrubej výroby vo finančných a obchodných službách, zreteľné je to však vo všetkých porovnaniach dôchodkových výnosov medzi službami a priemyslom. Pravdepodobne teda nepreháňa konštatovanie, že podnikanie v segmente služieb nie je menej výhodné než v priemysle.

Od 80. rokov minulého storočia skôr stovky než desiatky autorov⁸ vysvetľujú a precizujú chápanie terciarizácie ekonomiky ako proces, v ktorom priemysel nezaniká, ale naopak sám z neho nielenže profituje, ale tiež zo svojich aktivít vyčleňuje nové osamostatňujúce sa odvetvia služieb a „svojim dopytom dáva impulzy na rozvoj služieb“ (Eickelpasch, A., 2014). Segmenty výrobkov a služieb teda nefungujú vo vzájomnom konkurenčnom vzťahu, ale sa navzájom dopĺňajú a podporujú pri zachovaní vlastnej identity a osobitosti. Služby pritom slúžia priemyslu dvojako. Priamo – ako narastajúca súčasť priemyselného inputu pomáhajú skvalitňovať, diferencovať a individualizovať priemyselnú produkciu. Nepriamo – obsažnejšou a rôznorodou ponukou svojich produktov kultivujú potreby, na uspokojenie ktorých sú potrebné aj nové produkty priemyslu.

Uvedené konštatovania sú len náčrtom hlavných línií vzťahu medzi terciárnym a sekundárnym sektorom. Komplikovanosť tohto vzťahu je, ako sa veľa krát konštatovalo, daná už samou zložitou štruktúrou segmentu služieb.

⁸ Pozri napr. mnohostranný zoznam literatúry in: Stehrer et al. 2012.

3. ZMENY V ŠTRUKTÚRE SLUŽIEB AKO PREDPOKLAD POKRAČOVANIA KONVERGENČNÝCH PROCESOV

Predchádzajúca komparácia úrovne produktivity práce na Slovensku a v krajinách EÚ vyústila do úlohy preskúmať služby podrobnejšie – v ich štruktúrnej dimenzii. Prvý krok tu vedie k porovnaniu úrovne produktivity dosahovanej v jednotlivých odvetviach služieb na Slovensku a v rozvinutých európskych ekonomikách. Rozšíreniu pohľadu slúži v tabuľke 12 porovnanie úrovne produktivity dosahovanej na Slovensku a v EÚ 15 aj v odvetviach produkcie výrobkov a celom národnom hospodárstve, spolu s odvetvovým pohľadom na relatívny rozsah priamych zahraničných investícií (PZI) na Slovensku.

T a b u ľ k a 12

Pomer produktivity práce dosiahnutej na Slovensku a v EÚ15 v porovnaní so stavom PZI v odvetviach slovenskej ekonomiky¹

	Produktivita v SR: produktivita v EÚ15 v %			PZI: HPH v %	
	2000	2007	2012	2000	2012
Národné hospodárstvo dovedna	26,6	34,9	38,3	15,3	91,2
V tom: produkcia výrobkov	22,8	38,6	43,6	25,0	109,6
z toho: pôdohospodárstvo	32,1	68,4	76,0	0,5	6,2
stavebníctvo	38,7	43,2	43,5	2,3	21,5
priemysel	19,1	33,6	39,6	36,5	140,2
z neho: spracovateľský priem.	17,7	31,3	41,2	49,9	101,6
produkcia služieb	29,2	32,1	34,7	10,3	77,9
z nich: tradičné komerčné služby	44,5	43,5	47,8	17,9	46,8
obchod a predaj mot. vozidiel	34,4	38,2	42,1	13,9	62,8
doprava a skladovanie	40,0	30,0	35,9	24,7	12,8
ubytovanie a stravovanie	25,9	23,0	17,9	6,3	5,6
nové komerčné služby	29,3	37,8	37,7	.	152,7
finančné a poisť. služby	25,6	34,9	34,6	.	575,9
informácie a spoje	31,6	36,0	32,8	.	87,5
odborné služby ²	30,2	37,6	40,0	.	60,3
iné komerčné služby ³	47,6	81,7	87,1	.	5,0
realitné služby ⁴	24,0	20,3	21,0	.	82,0
reprodukcia ľudského potenciálu ⁵	20,9	25,4	25,3	0,1	7,4
verejná správa a obrana	34,8	32,9	34,5	.	.

¹Vypočítané podľa údajov o HPH v stálych cenách a počte pracovníkov z databázy Eurostatu a podľa údajov o PZI z databázy NBS.

²Profesionálne, vedecké a technické aktivity, aktivity administratívnych a podporných služieb.

³Umenie, zábava, rekreácia, služby pre domácnosti.

⁴Väčšinu tvorí nájomné a inputované nájomné.

⁵Vzdelávanie, zdravotné a sociálne služby.

Tabuľka 12 uvádza informácie o pomere produktivity práce v SR a EÚ15 a tiež o PZI vo všetkých základných odvetviach segmentu výrobkov i služieb. Preukazuje, že zistenie o značnom zaostávaní produktivity v SR za produktivitou dosahovanou v EÚ15 sa vzťahuje nielen na celé národné hospodárstvo a jeho segmenty výrobkov a služieb, ale tiež na všetky ich hlavné odvetvia. Rozsah tohto zaostávania je v porovnávaných odvetviach rozdielny nielen v celom národnom hospodárstve, ale aj vnútri segmentu výrobkov a služieb (pozri tabuľku 13).

T a b u ľ k a 13

Rozpätie medzi odvetvovými pomermi produktivity práce (PP) v SR a v EÚ15 v perc. bodoch

	2000	2007	2012
V národnom hospodárstve	28,5	61,4	69,2
V segmente výrobkov	19,6	34,8	36,4
V segmente služieb	26,7	61,4	69,2

Relatívna (v pomere k EÚ15 zisťovaná) úroveň produktivity je v odvetviach slovenskej ekonomiky rozdielna. Rozdiely PP narastajú, prejavujú sa vo viacerých neočakávaných výsledkoch.⁹ Vnútri oboch segmentov sa v roku 2012 vyčlenili odvetvia s vysoko nadpriemernou hodnotou zisťovaného pomeru PP. V segmente výrobkov je to poľnohospodárstvo a v segmente služieb sú to „iné komerčné služby“. V priemysle sa síce hodnota PP (SRxEÚ15) síce o niečo viac než zdvojnásobila (z 19,1 p.b. v roku 2000 vzrástla na 39,6 p.b. v roku 2012), napriek tomu však zostala pod úrovňou PP v celom segmente výrobkov.

Zaostávanie hodnoty PP v priemysle za jej hodnotami v iných odvetviach segmentu výrobkov i za niektorými odvetviami služieb treba hodnotiť obozretne. Bolo by unáhlené spájať ho iba s technickým zaostávaním slovenského priemyslu za slovenským stavebníctvom, poľnohospodárstvom, obchodom a pod. Vylúčiť tu nemožno ani vplyv, ktorý má na relácie medziodvetvovej produktivity spôsob výpočtu produktivity práce, resp. spôsob určenia veličín vstupujúcich ho jej výpočtu.

Výkonnosť ekonomiky a jej súčastí sa v tejto štúdii (rovnako ako vo väčšine podobných analýz) vyjadruje ukazovateľom hrubá pridaná hodnota. Tá sa spolu so spotrebou fixného kapitálu skladá aj z hrubých miezd a hrubých ziskov tvoriacich východisko rozdeľovacích procesov. Už v úvodnej časti sa upozornilo, že na Slovensku rovnako ako v ďalších krajinách s prevahou PZI nad vývozom ich vlastného kapitálu, mzdy sa pohybujú na úrovni (príp. mierne nad úrovňou) miezd v domácom podnikateľskom sektore a preto sa odchyľujú od miezd v materských podnikoch ZKP v rozsahu, ktorý je približne určený indexom parity kúpnej sily.

Rozdiel medzi účtovne - štatisticky evidovanou a skutočne vytvorenou HPH sa spomína len preto, aby sa odstránila predstava o neprekonateľnom zaostávaní produktivity práce v SR za vyspelými ekonomikami. V žiadnom prípade sa tým nechce znevážiť veľký pozitívny prínos príchodu ZKP na Slovensku. Isteže, podnikanie na Slovensku je pre transnacionálne spoločnosti výhodné. Na druhej strane by sa však bez neho Slovensku nepodarilo rýchle prekonať recidívu transformačnej krízy a v priebehu desaťročia vyriešiť veľkú časť svojej konvergenčnej úlohy.

Nepriamym argumentom v prospech hypotézy o vplyve cien na podhodnotenie vykazovanej HPH sú údaje o pomere PZI k HPH v jednotlivých odvetviach, ktoré sú uvedené v posledných dvoch stĺpcoch tabuľky 12. Odvetvia, ktoré sú najviac nasýtené zahraničným kapitálom – v segmente výrobkov je to priemysel, v segmente služieb sú to finančné a poisťovacie služby, informácie a spoje – v štatisticky zistenej produktivite práce za EÚ15

⁹ Ak vynecháme odvetvia, v ktorých je zisťovanie produktivity problematické (vzdelávanie, zdravotné a sociálne služby, verejná správa a obrana) tak v troch odvetviach služieb (obchod a predaj motorových vozidiel, finančné a poisťovacie služby, odborné služby) zisťovaná relácia narastala približne rovnakým tempom ako v celom národnom hospodárstve, v troch odvetviach (doprava a skladovanie, ubytovanie a stravovanie, realitné služby) sa jej hodnoty zmenšovali, v jednom (informácie a spoje) stagnovali kým v odvetví „iné komerčné služby“ sa prudko zvýšila.

značne zaostávajú. Na druhej strane tohto porovnania sa v oboch segmentoch ekonomiky vyčlenili odvetvia s nízkym nasýtením PZI a vysokou úrovňou relatívnej (s EÚ15 porovnávanéj) produktivity práce – v segmente výrobkov poľnohospodárstvo a v segmente služieb „iné komerčné služby“. Tým, prirodzene, nechceme popierať, že na relatívnu úroveň produktivity práce jednotlivých odvetviach nepôsobí veľa rôznych faktorov. Vplyv uvažovaných vlastných vzťahov sa však sotva dá vylúčiť.

Z predchádzajúceho vyplýva, že údaje o relatívnej (s EÚ15 porovnávanéj) úrovni produktivity práce obsiahnuté v tabuľke 12 by sa nemali považovať za súčasť nejakej exaktnej kvantifikácie postupu reálnej konvergenie na Slovensku.

Aj pri triezvom pohľade na výsledky medzinárodných porovnaní je užitočné urobiť podrobnejšiu analýzu vývoja služieb v krajinách EÚ so zámerom využiť jej zistenie pre úvahu o možnom budúcom vývoji slovenského hospodárstva. Najprv si v tabuľke 14 všimneme tradičné komerčné služby.

T a b u ľ k a 14

Vývoj významnosti tradičných komerčných služieb^{1,2,3}

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B)			A : B = koeficient relatívnej produktivity (KRP)		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	19,3	18,9	.	24,2	24,4	.	0,80	0,77
Z nej: EÚJ	19,1	19,0	18,5	23,7	23,9	23,7	0,81	0,79	0,78
v tom: Nemecko	15,8	16,1	14,6	22,8	23,3	23,0	0,69	0,69	0,63
Francúzsko	18,4	18,0	18,3	21,8	22,8	23,2	0,84	0,79	0,79
Anglicko	18,5	18,5	18,2	26,7	26,8	26,8	0,69	0,69	0,68
Rakúsko	22,4	22,2	22,3	26,5	27,1	27,2	0,85	0,82	0,82
EÚO	24,0	23,5	23,5	25,4	26,8	27,5	0,94	0,88	0,85
v tom: Taliansko	22,3	20,5	20,6	23,6	23,8	24,3	0,94	0,86	0,85
Grécko	23,8	27,3	23,2	30,0 ³	31,4	31,5	0,79	0,87	0,74
EÚT	20,8	23,1	22,3	21,0 ^o	23,9	24,5	0,99 ^o	0,97	0,91
v tom: Česko	21,3	20,9	19,5	23,4	24,1	25,1	0,91	0,87	0,78
Maďarsko	17,5	18,6	17,6	21,7	24,1	24,5	0,81	0,77	0,72
Poľsko	24,1	25,1	26,5	.	22,2	22,6	1,10	1,13	1,17
Slovensko	22,2	22,0	22,3	19,6	26,4	27,1	1,13	0,83	0,82

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

²Veľko a maloobchod predaj a oprava mot. vozidiel, doprava a skladovanie ubytovanie a stravovanie (odv. G-I).

³Údaje za skupiny krajín EÚ sú vypočítané ako aritmetické priemery.

^oOdhad.

Podiely tradičných komerčných služieb na zamestnanosti sa počas zisťovaného obdobia (od roku 1995 do roku 2012) v EÚJ ako celku v podstate nemenili; a pokiaľ sa zmeny v niektorých krajinách EÚJ udiali, tak boli malé. O niečo väčšie boli v krajinách EÚO. Ešte výraznejšie boli v EÚT a vnútri EÚT najmä na Slovensku.

Výslednicou zmien podielov uvažovanej skupiny odvetví služieb na HPH a zamestnanosti je vývoj jej koeficientov relatívnej (vnútroštátne dosahovanej) produktivity práce. V EÚJ sa hodnota týchto koeficientov zmenila (s výnimkou Francúzska) nevelmi. V EÚO ako celku bola táto zeman väčšia, čo platí aj pre priemer krajín EÚT.

Na Slovensku hodnota koeficientu relatívnej produktivity v tradičných komerčných službách klesla veľmi výrazne jednak v dôsledku zvýšenia zamestnanosti v uvažovaných odvetviach služieb, no v značnej miere aj pre rast produktivity práce v iných odvetviach – najmä v priemysle – a preto aj v celej ekonomike.

Za zistenými hodnotami podielu tradičných komerčných služieb z HPH a zamestnanosti sa môžu skrývať navzájom sa kompenzujúce zmeny podielov na HPH i zamestnanosti v jednotlivých odvetviach tradičných komerčných služieb. Odpoveď na túto otázku dávajú informácie tabuľky 15.

Tabuľka 15¹

Významnosť jednotlivých odvetví tradičných komerčných služieb

A. Veľko a maloobchod, predaj motorových vozidiel

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B)			A : B = KRP		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	11,3	11,2	.	14,8	14,8	.	0,76	0,76
Z nej: EÚJ	11,5	11,6	11,3	14,5	14,5	14,3	0,79	0,80	0,79
v tom: Nemecko	10,1	10,1	9,0	14,9	14,4	14,4	0,68	0,70	0,64
Francúzsko	11,6	10,6	11,2	13,2	13,7	13,9	0,88	0,77	0,81
Anglicko	10,9	11,0	11,2	16,6	16,0	15,7	0,66	0,69	0,71
Rakúsko	13,0	12,9	12,6	15,3	15,6	15,6	0,85	0,83	0,81
EÚO	13,2	12,5	12,3	15,9°	16,6	16,8°	0,83	0,75	0,73
v tom: Taliansko	13,5	11,0	10,8	15,1	14,5	14,6	0,89	0,76	0,74
Grécko	13,4	13,9	11,9	18,0°	20,4	20,6	0,74	0,68	0,58
EÚT	11,8	14,2	13,2	12,4°	14,8	14,4	0,95°	0,96	0,92
v tom: Česko	10,8	11,9	11,3	13,8	14,1	15,0	0,78	0,84	0,75
Maďarsko	8,7	10,7	10,0	11,5	14,1	14,0	0,76	0,76	0,71
Poľsko	18,5	18,3	19,0	14,7°	14,7	14,7	1,26	1,24	1,29
Slovensko	12,4	15,1	15,5	10,4	17,6	17,3	1,19	0,86	0,90

B. Doprava a skladovanie

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B)			A : B = KRP		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	5,0	4,9	.	5,0	5,0	.	1,00	0,98
Z nej: EÚJ	5,6	5,3	5,0	5,5	5,4	5,2	1,02	0,98	0,96
v tom: Nemecko	4,2	4,4	3,8	5,0	4,9	4,8	0,84	0,90	0,79
Francúzsko	4,5	4,8	4,6	5,1	5,2	5,1	0,88	0,92	0,90
Anglicko	5,2	4,6	4,3	4,7	4,7	4,6	1,11	0,98	0,93
Rakúsko	5,4	4,8	4,7	5,5	5,3	5,0	0,98	0,91	0,94
EÚO	4,6	5,7	5,6	4,4°	4,2	4,4	1,05	1,36	1,27
v tom: Taliansko	5,3	5,5	5,6	4,3	4,3	4,3	1,23	1,28	1,30
Grécko	3,9	7,9	6,2	5,5	4,4	5,6	0,71	1,80	1,35
EÚT	7,0	7,1	7,7	6,3°	6,2	6,3	1,11°	1,15	1,22
v tom: Česko	7,2	6,7	6,3	6,4	6,3	5,9	1,13	1,06	1,07
Maďarsko	6,5	6,1	6,2	7,3	6,5	6,5	0,89	0,94	0,45
Poľsko	4,7	5,6	6,1	5,6	5,6	5,7	.	1,00	1,07
Slovensko	8,2	5,6	5,5	6,6	5,7	5,9	1,46	0,98	0,93

C. Ubytovanie a stravovanie

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B)			A : B = KRP		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	2,9	2,9	.	4,4	4,7	.	0,66	0,62
Z nej: EÚJ	2,0	2,2	2,2	3,7	4,1	4,3	0,54	0,54	0,51
v tom: Nemecko	1,5	1,6	1,7	3,0	3,9	4,2	0,50	0,41	0,40
Francúzsko	2,3	2,5	2,4	3,5	3,9	4,3	0,66	0,64	0,56
Anglicko	2,4	2,9	2,7	5,5	6,1	6,5	0,44	0,48	0,42
Rakúsko	3,9	4,5	5,0	5,6	6,1	6,6	0,70	0,75	0,76
EÚO	5,4	5,4	5,9	5,0	6,0	6,5	1,08	0,90	0,91
v tom: Taliansko	3,5	4,1	4,2	4,1	5,0	5,5	0,85	0,82	0,76
Grécko	6,5	5,5	6,9	6,2	6,5	6,9	1,05	0,85	1,00
EÚT	1,9	1,8	1,6	2,4	3,0	3,3	0,79	0,60	0,48
v tom: Česko	3,4	2,2	1,8	3,2	3,8	4,1	1,06	0,58	0,44
Maďarsko	2,3	1,8	1,4	2,9	3,6	3,9	0,79	0,50	0,36
Poľsko	0,9	1,1	1,2	1,9	1,9	2,2	0,47	0,58	0,55
Slovensko	1,7	1,7	1,3	2,7	3,1	3,9	0,63	0,42	0,33

¹Pozri poznámky uvedené k tabuľke 14.

Podľa informácií tabuľky 15 sú údaje o vývoji postavenia celej skupiny tradičných komerčných služieb (TKS) len obrazom tzv. štatistickej „reality“, ktorý za vypočítanými priemer-
ným hodnotami skrýva zložitejší stav vecí. Vztahuje sa to najmä na konštatovanie o značnej
stabilite váhy TKS v európskych ekonomikách.

S vývinovými trendmi úhrnu TKS je viac-menej zhodný len vývoj v odvetví obchodu
z hľadiska jeho podielu na HPH i zamestnanosti.

V doprave a skladovaní sa vývoj podielov na celkovej HPH i zamestnanosti rôzni aj
podľa skupín zisťovaných krajín. V EÚJ prevláda klesajúci trend u podielu HPH i zamestna-
nosti, v EÚO aj v EÚT sa podiel na HPH v doprave a skladovaní zvyšoval pri stabilizovaných
podieloch na zamestnanosti.

Na rozdiel od odvetví obchodu i dopravy a skladovania sa podiely stravovacích
a ubytovacích služieb na zamestnanosti zväčšovali v EÚJ, EÚO i v EÚT. Podiel týchto odvet-
ví na tvorbe HPH sa v EÚJ zväčša nemenil – výnimkou tu bolo Rakúsko s výrazným rastom
tohto podielu; v EÚO sa zväčšoval kým k EÚT klesal. Spoločné pôsobenie hodnôt vývoja
podielov na HPH i zamestnanosti sa premietlo do nízkych hodnôt koeficientu relatívnej pro-
duktivity v EÚJ, ale tiež do jeho pomerne vysokých hodnôt v EÚO a do poklesu a rekordne
nízkych hodnôt koeficientu relatívnej produktivity na konci zisťovaného obdobia v EÚT.

Veľké rozdiely medzi porovnávanými odvetviami TKS sú zistené v hodnotách KRP.
Vysoké sú v doprave a skladovaní (v roku 2012 v EÚJ = 0,96; v EÚO 1,27; v EÚT 1,22),
menšie v odvetviach obchodu (v roku 2012 v EÚJ = 0,79; v EÚO 0,73; v EÚT 0,92. S nízkymi
hodnotami KRP v ubytovaní a stravovaní v roku 2012 v EÚJ – 0,51 v EÚT – 0,48, kontrastuje
jeho značne vyššia hodnota v EÚO – 0,91%.

Vývoj váhy odvetví TKS na Slovensku sa vyznačuje dvomi osobitosťami. Prvou sú odlišnosti vývoja podielov HPH i zamestnanosti v porovnávaných odvetviach. Rýchly rast oboch zisťovaných podielov v odvetviach obchodu prebiehal súbežne s ich značným poklesom v doprave a skladovaní a s kombináciou poklesu podielu na HPH a rastu podielu na zamestnanosti v stravovacích a ubytovacích službách. Druhou osobitosťou je odlišnosť trendov zistených na Slovensku od trendov prevažujúcich v EÚT. Prejavuje sa to v oveľa rýchlejšom raste odvetví obchodu na Slovensku než v EÚT, ale tiež vo vývoji dopravy a skladovania, kde sa podiely na HPH i na zamestnanosti približujú k hodnotám týchto podielov v EÚJ, kým v celej EÚT sa tieto hodnoty od EÚJ vzdialili.

Na vysvetlenie rôznych relácií medzi podielmi odvetví na HPH a na zamestnanosti a následne aj na objasnenie príčin rozdielov medzi hodnotami KRP treba uviesť, že okrem úrovne technológií, organizácie práce a situácie na trhu s príslušnými službami tu, ako už bolo spomenuté, pôsobí tiež úroveň miezd ovplyvňovaná kvalifikáciou pracovníkov daného odvetvia, úroveň produktivity práce dosahovaná v iných odvetviach segmentu služieb i v segmente výrobkov. A pokiaľ ide o úroveň miezd premietanú do rozsahu HPH odvetvia, tak sa v nej v istých prípadoch (napr. v stravovacích službách) môžu prejavovať aj prvky šedej ekonomiky. Uvedené faktory pôsobiace na hodnotu KRP buď prostredníctvom svojho vplyvu na tvorbu HPH, alebo cez účasť na kreovaní priemernej produktivity v danej ekonomike, sú relevantné pre hodnotenie váhy všetkých odvetví, ktorým sa ešte bude venovať pozornosť. Teda aj pre hodnotenie nových komerčných služieb (NKS), ktoré vychádza z informácií tabuľky 16.

T a b u ľ k a 16¹

Významnosť skupiny nových komerčných služieb

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B)			A : B = KRP		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	16,2	16,4	.	15,0	15,5	.	1,08	1,06
Z nej: EÚJ ²	12,8	16,2	16,5	12,7	17,2	18,2	1,01	0,94	0,91
v tom: Nemecko	14,9	16,8	16,6	11,4	16,6	17,7	1,31	1,01	0,94
Francúzsko	15,6	18,7	18,4	14,0	18,1	18,5	1,11	1,03	0,99
Anglicko	15,4	19,8	20,2	16,0	20,7	22,0	0,96	0,96	0,92
Rakúsko	10,0	12,9	13,6	8,9	13,8	14,8	1,12	0,93	0,92
EÚO	10,0	12,3	12,5	8,4	11,9	13,0	1,19	1,03	0,96
v tom: Taliansko	11,9	13,9	14,1	9,9	14,4	15,4	1,20	0,97	0,92
Grécko	8,0	11,3	11,0	7,2	9,6	10,2	1,11	1,18	1,08
EÚT	8,5	12,2	13,0	7,1	9,8	11,6	1,20	1,24	1,12
v tom: Česko	9,9	13,0	12,8	9,3	11,3	12,3	1,06	1,15	1,04
Maďarsko	10,4	14,0	14,8	6,1	10,2	11,7	1,70	1,37	1,26
Poľsko	6,5	11,3	11,4	7,6	8,1	9,2	0,86	1,40	1,24
Slovensko	8,1	12,5	14,4	8,9	11,3	13,4	0,91	1,11	1,07

¹Popri poznámky uvedené k tabuľke 14.

²Krajiny zisťované v predchádzajúcich tabuľkách bez Švédska.

Zhodnotenie údajov o celej skupine NKS spojíme s interpretáciou informácií o dvoch jej súčiastiach obsiahnutých v tabuľke 17.

Tabuľka 17

Významnosť podskupín odvetví NKS¹

A. Informácie a komunikácia

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B)			A : B = KRP		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	4,8	4,7	.	2,7	2,9	.	1,78	1,62
Z nej: EÚJ	3,8	4,6	4,6	2,5	3,2	3,2	1,52	1,44	1,44
v tom: Nemecko	3,8	4,0	4,0	2,7	3,2	3,0	1,41	1,25	1,33
Francúzsko	4,6	5,0	4,5	2,5	2,8	2,9	1,84	1,79	1,55
Anglicko	5,4	6,5	6,6	3,3	4,0	4,1	1,64	1,63	1,61
Rakúsko	3,3	3,2	3,2	1,8	2,4	2,6	1,83	1,38	1,23
EÚO	3,5	4,1	4,2	1,8	2,0	2,1	1,94	2,05	2,0
v tom: Taliansko	3,5	4,5	4,2	2,0	2,5	2,5	1,75	1,80	1,68
Grécko	3,4	4,0	4,8	1,9	1,8	1,8	1,79	2,22	2,67
EÚT	2,9	4,3	4,4	1,6	2,0	2,4	1,81	2,15	1,83
v tom: Česko	2,7	5,1	5,0	1,5	2,2	2,5	1,80	2,32	2,00
Maďarsko	3,1	5,1	5,2	1,7	2,3	2,6	1,82	2,22	2,00
Poľsko	2,6	4,0	3,7	1,9	1,9	2,0	1,37	2,11	1,85
Slovensko	2,9	4,1	4,4	2,0	2,2	2,5	1,45	1,64	1,76

B. Odborné služby a podporné aktivity

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B)			A : B = KRP		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	10,1	10,3	.	10,7	11,5	.	0,94	0,90
Z nej: EÚJ	8,0	10,4	10,7	8,9	12,5	13,2	0,90	0,83	0,81
v tom: Nemecko	9,8	11,4	11,1	7,6	11,9	13,1	1,29	0,96	0,83
Francúzsko	10,0	12,3	12,4	10,1	13,4	13,5	0,99	0,92	0,92
Anglicko	8,8	11,8	12,1	10,6	14,1	15,3	0,83	0,83	0,79
Rakúsko	5,7	8,4	9,1	6,0	10,0	10,7	0,95	0,84	0,85
EÚO	5,5	6,9	7,0	5,6	8,6	9,5	0,98	0,80	0,74
v tom: Taliansko	7,6	8,4	8,8	7,0	10,7	11,6	1,09	0,79	0,76
Grécko	3,7	5,9	4,8	4,5	5,7	7,3	0,82	0,88	0,66
EÚT	4,3	6,6	7,3	4,1	6,3	7,7	1,05	1,05	0,95
v tom: Česko	6,2	6,8	6,8	6,7	7,9	8,5	0,93	0,86	0,80
Maďarsko	5,6	7,7	8,5	3,0	6,3	7,6	1,87	1,22	1,12
Poľsko	.	6,5	7,0	4,5	5,0	6,0	.	1,30	1,17
Slovensko	4,2	6,6	7,6	5,2	8,1	9,7	0,81	0,81	0,78

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

Vývojové trendy nových komerčných služieb (NKS) boli v zisťovanom období v celej EÚ28 výrazne iné než trendy v tradičných komerčných službách (TKS). Podiel NKS na HPH i na zamestnanosti vzrástol vo všetkých porovnávaných skupinách krajín EU rýchlejšie než podiely na HPH i na zamestnanosti v TKS (pozri tabuľku 18).

Tabuľka 18
Zmena významnosti TKS a NKS v rokoch 1995 až 2012

	Zmena podielu na HPH v perc. bodoch		Zmena podielu na zamestnanosti v perc. bodoch	
	TKS	NKS	TKS	NKS
EÚJ	-0,6	3,7	0,0	5,5
EÚO	-0,5	2,5	2,1	4,6
EÚT	1,5	4,5	3,5	4,5
v tom: Slovensko	0,1	6,3	7,5	4,5

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

Nerovnomernosť vývoja TKS a NKS bola v zisťovaných skupinách krajín odlišná. Razantný rast výkonov i zamestnanosti NKS viedol v EÚJ k tomu, že sa tu významnosť NKS v ekonomike priblížila k váhe TKS. Naproti tomu v EÚO i v EÚT významnosť NKS za TKS stále značne zaostáva.

K zvýšeniu významnosti NKS (k rastu ich podielu na HPH i na zamestnanosti) prispeli obe jej zisťované podskupiny. Odborné a podporné služby predsa len viac než informácie a komunikácia. Na zmene podielu NKS na HPH v rokoch 1995 až 2012 sa odborné a podporné služby podieľali v EÚJ 73 %, v EÚO 60 % a v EÚT 67 %. U zmien na zamestnanosti sa táto účasť odborných a podporných služieb rovnala v EÚJ 78 %, v EÚO 85 % a v EÚT 80 %.

Hodnoty KRP sú v NKS počas celého zisťovaného obdobia vo všetkých skupinách krajín vyššie než v TKS. Vzhľadom na problémy spojené s porovnateľnosťou produktivity dosahovanej u jednotlivých druhov práce a teda aj práce vynakladanej v rôznych odvetviach sa táto evidenčná skutočnosť nedá interpretovať ako vyššia produktivita práce vynaloženej v NKS. Možno predpokladať, že za vyššími hodnotami KRP v NKS – stojí najmä vyššia kvalifikácia, či vyšší dopyt po pracovníkoch rýchle sa rozvíjajúcich odvetví NKS.

Vyššie hodnoty KRP v NKS sú dané mimoriadne vysokými hodnotami KRP v informáciách a komunikácii. A práve vysoké mzdy v tomto odvetví ekonomiky (na Slovensku sa v roku 2000 a v roku 2012 mzdy v odvetví informácie a komunikácia rovnali približne dvojnásobku priemernej mzdy v národnom hospodárstve) potvrdzujú predpoklad, že práve rozdiely v úrovni miezd spôsobujú rozdiely v hodnotách KRP.

Z ďalších odvetví služieb sa najprv v tabuľke 19 venuje pozornosť finančným a poisťovacím službám.

Finančné a poisťovacie služby sú jedným z nemnohých odvetví segmentu služieb bez väčších rozdielov ich významnosti v EÚJ a EÚO. Dokonca aj v EÚT sa v roku 2012 podiel tohto odvetvia na HDP približoval podielom dosiahnutým v EÚJ a EÚO. Jeho podiel na zamestnanosti však v EÚT aj v roku 2012 zotrval na podpriemernej úrovni. Veľké rozdiely sú vo významnosti finančných a poisťovacích služieb medzi jednotlivými rozvinutými ekonomikami. Vyniká tu Anglicko, okrem neho však aj Írsko a Holandsko s vyše dvojnásobkom

podielu na HPH dosiahnutého napr. v Nemecku, Francúzsku, či Rakúsku. Vysoké sú tu vo všetkých krajinách EÚ vysoké hodnoty KRP.

Tabuľka 19

Významnosť finančných a poisťovacích služieb¹

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B)			A : B = KRP		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	5,6	5,5	.	2,7	2,7	.	2,07	2,04
Z nej: EÚJ	5,5	5,3	5,7	3,2	3,0	2,9	1,72	1,77	1,97
v tom: Nemecko	4,7	4,2	4,0	3,3	3,1	2,9	1,42	1,35	1,58
Francúzsko	4,2	4,1	4,8	3,1	3,0	3,1	1,35	1,37	1,55
Anglicko	7,6	9,2	8,5	4,2	3,9	3,6	1,81	2,36	2,36
Rakúsko	5,7	5,5	4,9	3,4	3,2	3,1	1,68	1,72	1,58
EÚO	4,9	5,7	5,4	2,5	2,2	2,4	1,96	2,59	2,25
v tom: Taliansko	4,6	5,3	5,4	2,7	2,6	2,6	1,70	2,04	2,08
Grécko	4,2	4,7	4,9	2,5	2,3	2,5	1,68	2,04	1,96
EÚT	4,3	4,4	4,2	1,4	1,8	1,9	3,07	2,44	2,21
v tom: Česko	3,2	3,4	4,4	1,4	1,7	1,9	2,29	2,00	2,32
Maďarsko	4,4	4,4	4,4	2,1	2,1	2,3	2,10	2,10	1,91
Poľsko	2,7	5,3	4,5	2,2	2,4	2,5	1,23	2,12	1,80
Slovensko	6,2	3,5	4,1	1,4	1,7	1,9	4,43	2,06	2,16

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

Poslednou skupinou segmentu služieb, ktorej sa venuje pozornosť, sú služby na reprodukciu ľudského kapitálu (pozri tabuľku 20).

Tabuľka 20

Významnosť služieb na reprodukciu ľudského kapitálu (SREK)^{1,2}

	Podiel na HPH v % (A)			Podiel na zamestnanosti v % (B) ²			A : B = KRP		
	1995	2007	2012	1995	2007	2012	1995	2007	2012
EÚ28	.	11,9	12,8	.	15,5	16,7	.	0,76	0,77
Z nej: EÚJ	12,6	13,0	14,5	17,7	19,1	20,4	0,71	0,68	0,71
v tom: Nemecko	10,3	10,9	12,3	13,6	16,0	17,1	0,76	0,68	0,71
Francúzsko	13,3	13,8	14,9	19,1	19,3	20,1	0,70	0,72	0,74
Anglicko	11,6	13,0	13,8	17,6	19,7	20,9	0,66	0,66	0,66
Rakúsko	11,5	11,0	11,9	13,6	15,5	16,4	0,85	0,71	0,73
EÚO	10,0	10,6	11,2	11,3	12,0	13,0	0,88	0,88	0,86
v tom: Taliansko	9,2	9,9	10,2	12,8	12,5	12,7	0,72	0,79	0,80
Grécko	9,8	9,7	10,6	10,2	11,6	12,2	0,96	0,84	0,87
EÚT	8,1	7,5	8,1	12,7	12,2	13,0	0,64	0,61	0,62
v tom: Česko	7,7	7,7	8,7	11,6	11,2	11,5	0,66	0,69	0,76
Maďarsko	10,2	9,1	8,9	14,1	12,7	13,3	0,72	0,72	0,67
Poľsko	7,4	8,4	10,8	13,1	13,1	13,4	0,56	0,64	0,81
Slovensko	7,5	6,1	6,8	15,9	13,4	13,3	0,47	0,46	0,51

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

²Vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálne služby.

SRLK sú skupinou odvetví služieb, ktorá svojimi výkonmi i zamestnanosťou rýchle narastá v EÚJ (nielen pred hospodárskou recesiou, ale aj po roku 2007), pomalším tempom, no predsa len zväčšuje svoju váhu v EÚO, no naproti tomu v EÚT počas celého zisťovaného obdobia stagnuje, ba na Slovensku sa dokonca dostáva do útlmu.

Vzhľadom na neziskovú povahu značnej časti SRLK (účasť verejných financií na ich prevádzkovaní) sú údaje o KRP SRLK neporovnateľné s hodnotami KRP v iných odvetviach služieb. Predsa len, podpriemerná úroveň hodnôt tohto ukazovateľa zistená na Slovensku svedčí o značnom podhodnotení dôležitosti SRLK v slovenskej spoločnosti.

*

Medzinárodné porovnávanie významnosti jednotlivých odvetví (skupín odvetví) segmentu služieb využilo rozsiahle súbory informácií. Jeho interpretácia usilovala o úspornosť s tým, že niektoré zistenia a komparácie sa využijú v záveroch štúdie.

ZHRNUTIE

Slovenskú ekonomiku možno posunúť na úroveň dosahovanú vo vysokoorientovaných krajinách len v pokračovaní konvergenčných procesov. Ich skúmanie zistilo, že značnú časť svojej konvergenčnej úlohy už Slovensko splnilo. Pokračovaním tohto nálezu je však aj konštatovanie, že tu treba na Slovensku ešte veľa vykonať a riešenie sa tu pre rad prekážok síce nemusí, ale môže posunúť do vzdialenej budúcnosti.

Nie bezvýznamný je poznatok, že konvergenca je štruktúrovaný proces skladajúci sa z častí, ktoré nie sú funkčne ani časove zosynchronizované. Hlavná stránka reálnej konvergencie zameraná na odstraňovanie rozdielov ekonomickej výkonnosti dobiehajúcich a dobiehaných krajín nie je zosúladená, resp. je odpojená od zblížovania životnej úrovne a kvality života ich obyvateľov. V dôsledku toho sociálny rozvoj spravidla zaostáva za hospodárskym rastom. Odpoveďou na tento nielen na Slovensku, ale všeobecne sa uplatňujúci trend by malo byť rozlíšenie reálnej – s vyrovnávaním výkonnosti spojenej a sociálnej – na zblížovanie životných podmienok zameranej konvergencie. Na základe tohto rozlíšenia treba venovať potrebnú pozornosť nielen výkonnostnej, ale tiež sociálnej stránke konvergenčného procesu.

Oddelenosť trendov reálnej a sociálnej konvergencie sú na jednej strane spôsobené zásahmi hospodárskych politík do rozdeľovacích procesov, no majú aj objektívnejšiu príčinu v rozdieloch cenových hladín (hladiny vnútorných cien a cien medzinárodnej výmeny). Skúmanie príčin týchto rozdielov a možností zblížovania dvoch cenových hladín, ktoré je súčasťou riešenia konvergenčnej úlohy, vedie k záujmu o segment služieb, ktorý má podľa B. – S. teórie zohrať v cenovej konvergencii vedúcu rolu.¹⁰

Vo všetkých doterajších analýzach postavenia segmentu služieb na Slovensku sa zisťuje jeho zaostávanie za jeho úrovňou dosiahnutou v rozvinutých ekonomikách. Stoja za tým dve príčiny. Prvou je, či vlastne bolo nedocenenie významu služieb v centrálne plánovanej ekonomike. Za druhú možno považovať spojenie nižšej úrovne rozvoja služieb s nižšou úrovňou celkového hospodárskeho rozvoja, ako na to poukazujú zistenia tabuľky 4 (na str. 9) o závislosti veľkosti podielu služieb na HPH i zamestnanosti od rozsahu HPH vytvorenej v celom národnom hospodárstve. Vzhľadom na odstránenie prvej príčiny a na očakávania vkladané do hospodárskeho rastu by sa mohlo predpokladať, že aj na Slovensku sa podiel služieb na ekonomických aktivitách a ich výsledkoch sa bez problémov posúva i naďalej bude posúvať k vyšším hodnotám. V skutočnosti však podiel segmentu služieb v ekonomike SR síce narastá, no rozdiel medzi ním a jeho rozsahom vo vyspelých ekonomikách sa znižuje pomaly.¹¹ To bezpochyby súvisí s expanziou ZKP najmä do slovenského priemyslu. Pri jej vcelku pozitívnom hodnotení (bez ohľadu na jej možnú spojitosť s pomalším rozvojom služieb) však

¹⁰ Vďaka svojim funkciám v ekonomike, rozsahu i perspektívam ďalšieho rozvoja priťahuje segment služieb pozornosť analytikov. Zistenia z radu ich prác, ktoré sú zaujímavé aj zo slovenského pohľadu (Hainzl – Weiss, D. and Stehrer, R., 2010; Gabrielová, H., Habrman, M., 2014).

¹¹ Podľa údajov tabuľky 1 a 2 v prílohe sa rozdiel medzi podielom segmentu služieb v krajinách EÚJ a na Slovensku rovnal v roku 2000 10,4 perc. bodom, v roku 2007 14,0 p.b. a v roku 2012 12,5 p.b. V zamestnanosti sa tento rozdiel rovnal v roku 2000 13,0 p.b., v roku 2007 13,4 p.b. a v roku 2012 stále ešte 12,3 p.b.

možno očakávať, že v stredno a dlhodobej perspektíve zahŕnie proces reálnej konvergencie v SR aj rýchlejšie dobíhanie EÚJ aj v segmente služieb. Je tu, pravda, aj názor, že hospodársky rast so všetkými jeho nevyhnutnými atribútmi sa nemusí opierať aj o segment služieb a vystačí si s rozvojom produkcie výrobkov. Opiera sa o údajné skúsenosti z vývoja krajín EÚT počas hospodárskej recesie, v ktorej vraj lepšie obstáli, resp. ktorú ľahšie prekonali krajiny s menším rozsahom podielu služieb. Informácie, ktoré pomôžu pri orientácii v tejto problematike, obsahuje tabuľka 4 prílohy. Čitateľ z nich ľahko zistí, že prekonávanie recesie v krajinách EÚT záviselo ani nie tak od rozdelenia ekonomiky na segment výrobkov a služieb ako od aj schopností hospodárskej politiky zabezpečiť makroekonomickú rovnováhu.

Predchádzajúca analýza dospela k zisteniu, že odvetvová štruktúra služieb sa v európskych ekonomikách dosť rýchle mení. Odtiaľ nie je ďaleko k záveru, že využívanie rozvoja segmentu služieb v procese reálnej konvergenzie nemôže spočívať iba na zväčšovaní ich rozsahu a ich podielu na aktivitách a výsledkoch ekonomiky, ale tiež na zmenách ich štruktúry.

V rokoch 1995 – 2012 boli hlavné trendy vo vývoji štruktúry služieb na Slovensku sčasti odlišné, no sčasti aj zhodné s tými, ktoré sa presadzovali vo vyspelých európskych ekonomikách. Výrazne odlišný bol v slovenskej ekonomike napr. vývoj významnosti odvetví obchodu, ktoré svoj podiel z HPH i zamestnanosti zvyšovali na rozdiel od krajín EÚJ, kde rozsah týchto podielov klesal. Zhodné vzostupné trendy sú na Slovensku i v krajinách EÚJ zistené v oboch hlavných odvetviach nových komerčných služieb, teda v informáciách a komunikácii i v odborných službách a podporných aktivitách. Treba vyzdvihnúť, že rýchle tempo rozvoja odborných služieb a podporných aktivít (ich časť tvoria znalostne – intenzívne komerčné podstatné služby¹²) v krajinách EÚJ, kde rast ich podielov na HPH a zamestnanosti dosiahol v rokoch 1995 – 2012 2,7 p.b., resp. 4,3 p.b., bolo na Slovensku prevýšené rastom podielu týchto odvetví služieb na HPH o 3,4 p.b. a na zamestnanosti o 4,5 p.b.

Výraznou zmenou v štruktúre segmentu služieb je v krajinách EÚJ a dokonca aj v krajinách EÚO rast významnosti služieb na reprodukciu ľudského potenciálu, ktorý sa prejavuje v raste ich podielu z HPH a ešte výraznejšie v raste ich podielu na zamestnanosti. V krajinách EÚT sa tieto zmeny v štruktúre segmentu služieb doteraz spravidla neobjavujú, resp. ak áno, tak len ojedinele a v malom rozsahu. Slovensko je pritom krajinou, v ktorej zlé trendy vo významnosti služieb na reprodukciu ľudského potenciálu dosahujú krajné hodnoty.

V analýze vývoja služieb v európskych ekonomikách boli zistené viaceré argumenty pre záver, že ak nie v najbližších rokoch, tak v stredno a dlhodobom časovom horizonte sa v slovenskej ekonomike významnosť segmentu služieb bude zväčšovať. Takmer s istotou tiež možno povedať, že sa v SR bude meniť štruktúra služieb v takých trendoch, v akých jej zmeny v posledných desaťročiach prebiehali v rozvinutých európskych ekonomikách. Približnú predstavu o výsledkoch vývoja segmentu služieb v SR v najbližších dvoch dekádach i pravdepodobných zmenách štruktúry jeho zamestnanosti prináša tabuľka 21.

¹² K definícii a vysvetleniu obsahu znalostne-intenzívnych služieb popri Stehrer, R. et al. 2012.

Tabuľka 21

Predikcia zamestnanosti v slovenskej ekonomike pre rok 2035^{1,2}

	Pracovníci v SR r. 2012 v tis.	Podiel pracovníkov v Nemecku v 2012 v %	Variant A		Variant B	
			Pracovníci v SR r. 2035 v tis.	Zmena v 2035 oproti r. 2012 v tis.	Pracovníci v SR r. 2035 v tis.	Zmena v r. 2035 oproti r. 2012 v tis.
Produkcia výrobkov	769	26,3	660	-109	627	-142
Z nej: Priemysel	525	18,8	472	-53	448	-77
Produkcia služieb	1440	73,7	1851	411	1758	318
Z nej: odvetvia obchodu, dopravy a skladovania	512	18,8	471	-41	448	-64
ubytovanie a stravovanie	86	4,2	105	19	100	14
informácie a komunikácia	55	3,0	75	20	72	17
odborné s. a podporné aktivity	214	13,1	329	115	312	98
finančné a poisťovacie s.	42	2,9	73	31	69	27
služby na reprodukciu ľudského potenciálu	293	17,1	430	137	408	115
osobné s. a s. pre domácností	33	3,6	90	57	86	53
Produkcia výrobkov a služieb spolu	2209	100,0	2512	302	2384	176

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

²V tabuľke sa uvažuje s ekonomicky aktívnym obyvateľstvom v dvoch variantoch. Vo variante A sa počet ekonomicky aktívnych obyvateľov rovná skutočnosti v októbri 2014. Vo variante B je počet ekonomicky aktívnych obyvateľov o 5% menší než vo variante A. V oboch variantoch sa uvažuje so 7 % mierou nezamestnanosti a s rovnakou odvetvovou štruktúrou zamestnanosti aká bola v roku 2012 v Nemecku z dvoch dôvodov. Prvým je to, že pri pokračovaní rastu dosiahnutého v rokoch 1996-2012 sa podiel segmentu služieb na celkovej zamestnanosti v SR v r. 2035 dostane na súčasnú úroveň Nemecka. Druhý spočíva v tom, že štruktúra zamestnanosti v nemeckej ekonomike (najmä pokiaľ ide o podiel priemyslu a celého segmentu výrobkov) sa podobá na štruktúru zamestnanosti v slovenskej ekonomike viac než štruktúra iných rozvinutých európskych ekonomík a preto náš predpoklad zakladá menej náročnú – ľahšie realizovateľnú úlohu.

Informácie tabuľky 21 sú zaiste len istou orientačnou predpoveďou pravdepodobných smerov budúceho vývoja odvetvovej štruktúry zamestnanosti v slovenskej ekonomike a v jej segmente služieb. V nich načrtnuté vývojové trendy však predsa len možno pokladať za pravdepodobné črty vývoja potrebného pre prechod slovenskej ekonomiky do vyššieho vývojového štádia. Okrem ťažko spochybniteľného rastu podielu zamestnanosti celého segmentu služieb na zamestnanosti v národnom hospodárstve je veľmi očakávateľný v tabuľke 21 uvedený rýchly rozvoj nových komerčných služieb a služieb na reprodukciu ľudského potenciálu. Na druhej sa sotva nájdu dôvody na spochybenie klesajúceho trendu vo vývoji zamestnanosti priemyslu a ďalších odvetví produkcie výrobkov.

Vedomie potreby, ba dokonca nevyhnutnosti vývojových trendov zistených v tabuľke 21 by malo preniknúť do hospodárskej politiky, ktorá rôznymi spôsobmi ovplyvňuje formovanie hospodárskych štruktúr. Ide tu najmä o školskú politiku usilujúcu prispôsobiť vzdelávanie potrebám trhu práce. S tým súvisiaci prechod na systém duálneho (teoretickú a praktickú výučbu spájajúceho) vzdelávania sa v súčasnosti odôvodnene orientuje na prípravu pracovných síl v prospech rozvoj očakávajúcich priemyselných odvetví. Nemalo by sa v ňom však zabúdať ani na to, že rozsah odvetví produkujúcich výrobky sa bude v nepríliš vzdialenej budúcnosti zmenšovať a na druhej strane bude narastať zamestnanosť najmä v tých odvetviach služieb, ktoré sú aj predpokladom úspešného fungovania akýchkoľvek odvetví priemyslu. Prispôbovanie vzdelávacieho systému potrebám trhu práce by malo teda pamätať nielen na jeho

aktuálne, ale aj dlhodobejšie potreby. Ide tu o vzdelávanie poskytujúce širší základ na rekvalifikáciu spojenú s budúcimi nespochybniteľnými zmenami štruktúry ekonomiky.

V dvadsaťročnom výhľade zacielenom na dosiahnutie terajšej úrovne rozvoja a štruktúry služieb v krajinách EÚJ možno na základe zistení z predchádzajúcej analýzy rozdeliť v SR odvetvia segmentu služieb do štyroch skupín.¹³

Prvú skupinu tvoria odvetvia obchodu, u ktorých sa predpokladá pokles podielu na celkovej HPH i zamestnanosti prinajmenej o 3 p.b.

V druhej skupine sú odvetvia s miernym 1 p.b. nepresahujúcim poklesom, príp. so stagnáciou ich podielov z HPH a zamestnanosti. Patrí sem doprava a skladovanie, verejné služby, iné komerčné služby (umenie, zábava a rekreácia).

Do tretej skupiny sa zaraďujú odvetvia s rastom ich podielu z HPH i zamestnanosti pohybujúcim sa okolo 1 p.b. Ide tu o ubytovanie a stravovanie, informácie a spoje, finančné a poisťovacie služby, služby pre domácnosť a osobné služby.

Do štvrtej skupiny patria odvetvia s predkladaným výrazným rastom ich významnosti. Aspoň o 3 p.b. by mal vzrásť podiel z HPH v realitných službách a podiel na zamestnanosti v službách na reprodukciu ľudského potenciálu.

Analýza štruktúry segmentu služieb v európskych ekonomikách prináša niekoľko zistení užitočných nielen pre prognózu štruktúry slovenského hospodárstva, ale aj na posúdenie úlohy služieb pri riešení jeho konvergenčnej úlohy. Je to predovšetkým poznatok, že práve v skupine najrýchlejšie sa rozvíjajúcich odvetví služieb – v nových komerčných službách a ešte výraznejšie vo finančných a poisťovacích službách sú hodnoty koeficientu relatívnej produktivity práce (KRP) nad ich národohospodárskym priemerom. V odvetví informácie a komunikácia, ktoré je súčasťou nových komerčných služieb a vo finančných a poisťovacích službách dokonca nad úrovňou hodnoty KRP dosahovanou v priemysle.

Ďalším zistením relevantným na posúdenie vzťahu medzi segmentom služieb a konvergenčným procesom je poznatok o nezanedbateľnom podiele služieb na celkovom exporte. Informácie, ktoré sú o ňom uvedené v tabuľke 10, dopĺňajú údaje tabuľky 22.

T a b u ľ k a 22

Štruktúra služieb podieľajúcich sa na celkovom exporte v roku 2005¹

	Podiel služieb na exporte v %	Účast' na podiele v percentuálnych bodoch		
		Tradičné komerčné služby	Finančné a nové komerčné služby	Iné služby
Nemecko	14,5	10,4	3,8	0,3
Francúzsko	24,6	18,0	5,7	0,9
Anglicko	43,8	27,8	12,5	3,5
Rakúsko	29,4	15,7	4,4	9,2
Taliansko	20,6	15,4	4,8	0,4
Česko	13,1	8,6	3,2	1,3
Maďarsko	13,4	9,5	3,3	0,6
Poľsko	25,3	22,4	2,4	0,5
Slovensko	22,1	17,5	2,9	1,7
USA	37,6	24,6	10,8	2,2

¹Vypočítané podľa údajov webovej stránky OECD Input-output Tables.

¹³ Do skupín sú zaradené aj tie odvetvia služieb, ktoré sa v štúdiu neskúmajú, ale informácie o nich podiele z HPH i zamestnanosti sú k dispozícii.

Údaje tabuľky 22 svedčia o tom, že segment služieb dosahuje značný podiel na celkovom exporte vo všetkých zisťovaných (dobiehajúcich i doliehaných) ekonomikách predovšetkým vďaka tradičným komerčným službám. O produktoch finančných a nových komerčných služieb však možno tiež odôvodnene predpokladať, že sa uplatňujú na trhu ako ponuka odpovedajúca v prvom rade domácejmu dopytu. To všetko dovedna vzaté inklinuje k záveru, že veľkú časť produkcie služieb už nemožno zaradiť do triedy neobchodovateľných tovarov.

Je tu tiež zistenie, že čo do podielu zamestnanosti je v rozvinutých krajinách druhým (len o málo menším než dovedna vzaté odvetvia obchodu) odvetvím služieb zdravotníctvo a sociálne služby. V roku 2012 sa tento podiel v priemere za krajiny EÚJ rovnal 14 %. Zdravotné a sociálne služby v európskych krajinách zväčša nemajú obchodovateľný výsledok, istým spôsobom sú však „obchodovateľní“ ich pracovníci tým spôsobom, že využívajú prinajmenej európsky trh pracovných síl na zvyšovanie svojich miezd.

Opačným pólom narastania obchodovateľnej časti produkcie služieb je znižovanie jej neobchodovateľnej (do medzinárodnej súťaže nevstupujúcej) časti. V dôsledku postupujúcej internacionalizácie ba až globalizácie tvorby a poskytovania služieb pre obyvateľstvo nielen v obchode, predaji a oprave motorových vozidiel, ale tiež v doprave, informáciách, komunikácii, spojoch, ubytovaní a stravovaní sa doménou neobchodovateľných služieb stávajú len osobné služby a služby pre domácnosti. Na Slovensku sa v ostatných rokoch ich podiel z celkovej HPH pohyboval okolo 1%, v zamestnanosti okolo 1,5%. Vo vyspelých európskych ekonomikách sa tieto podiely nachádzali medzi 1,3 % - 2,3 % v HPH, resp. medzi 2,5 % - 3,6 % v zamestnanosti. Osobné služby a služby pre domácnosti sú teda príliš malou časťou ekonomiky na to, aby procesy, ktoré v nich prebiehajú, mohli vyvolať cenovú konvergenciu v celej ekonomike.

Zistenia o vysokej produktivite radu odvetví služieb, o nezanedbateľnom a rastúcom rozsahu obchodovateľnosti ich výsledkov i o veľkej závislosti rozvoja priemyslu od inputov zo služieb podporujú už v prvej časti štúdie vyslovený záver, že doteraz časté vyzdvihovanie role služieb na zblížovanie úrovne miezd a cien v zaostávajúcich a rozvinutých krajinách stráca význam. Posilňujú argumentáciu, že nie segment služieb je tou oblasťou ekonomiky, ktorá na základe rastu vlastnej produktivity práce a s ním spojeného rastu vlastných miezd a cien môže vytláčať nahor mzdy i ceny obchodovateľných tovarov, teda zabezpečiť rast miezd a cien v celej ekonomike. Z tohto pohľadu Balassa-Samuelsonova teoréma síce odôvodnene vysvetľuje príčiny nižších miezd a cien nižšou produktivitou práce v jednej časti ekonomiky, neodôvodnene (prinajmenej pri súčasnom stave rozvoja európskych ekonomík) však túto kritickú časť ekonomiky stotožňuje so segmentom služieb.

Už v prvej časti štúdie sa poukázalo na to, že procesy vedúce ku konvergencii produktivity, miezd i cien v celej slovenskej ekonomike k úrovni vyspelých krajín sa môžu začať, resp. iniciovať v sektore domácich podnikov. Zásadná argumentácia v prospech tohto tvrdenia, pre ktorú prináša analýza služieb rad podporných argumentov spočíva v tom, že po prvé, práve sektor DP je časťou ekonomiky s nižšou produktivitou práce a preto nižších miezd a cien než sa dosahujú vo vyspelých ekonomikách. A sektor DP zahŕňa aj tie odvetvia, resp.

tie časti odvetví služieb, v ktorých sa uvedené zaostávanie uplatňuje. Po druhé, iba sektor DP je tou časťou ekonomiky, v ktorej môžu hospodárske politiky aktivovať hybné sily rastu produktivity, miezd i cenovej konvergenencie.

Slabú pozíciu DP v slovenskej ekonomike a najmä ich zaostávanie za ZKP v oblasti produktivity práce i miezd dokazuje analýza (Gabrielová H., 2013). Jej výsledok (podľa uvedeného zdroja) reprodukuje tabuľka 23.

T a b u ľ k a 23

Pozícia DP a ZKP v podnikateľskej ekonomike SR v roku 2010¹

	Podiel z HPH v % (A)		Podiel zo zamestnanosti v % (B)		Koeficient rela- tívnej produktivi- ty (A:B)		Osobné náklady na zamestnanca (1000 Eur)	
	DP	ZKP	DP	ZKP	DP	ZKP	DP	ZKP
Nefinančný podnikový sektor	63,5	36,5	77,6	22,4	0,82	1,63	7,9	16,7
Spracovateľský priemysel	36,7	63,3	55,2	44,8	0,66	1,41	8,1	15,3
Stavebníctvo	89,3	10,7	93,8	6,2	0,95	1,73	.	.
Služby	74,2	25,8	86,6	13,4	0,86	1,93	8,1	18,6

¹Zostavené podľa prepočtov (Gabrielová, 2013, s. 52, 55) vychádzajúcich z databázy Eurostatu.

Hodnoty koeficientu relatívnej produktivity práce uvedené v 5. a 6. stĺpci tabuľky 23 porovnávajú úroveň produktivity v DP a ZKP. Podľa nich je (v roku 2010) v celom nefinančnom podnikovom sektore produktivita v DP len na polovičnej úrovni ZKP. Približne (rádovo) rovnaká je relácia medzi produktivitou práce v DP a ZKP zistená v spracovateľskom priemysle, stavebníctve a službách. A čo je rovnako dôležité, reláciám medzi produktivitou v DP a ZKP zodpovedajú relácie osobných nákladov (miezd) vyplácaných v DP a ZKP. Z informácií uvedených v poslednom riadku tabuľky 23 je napokon zrejmé, že podstatná časť segmentu služieb a najmä tie jeho tri štvrtiny (podľa jeho podielu z HPH v národnom hospodárstve), v ktorých sa dosahuje obzvlášť nízka produktivita práce, je súčasťou sektora DP. Je teda oprávnený záver, že domáce podniky a najmä jeho dominantná časť vytváraná malými a strednými podnikmi je tou oblasťou ekonomiky, v ktorej treba vytvárať podmienky (a riešenia) v prospech cenovej konvergenencie.

Kým prvý z uvedených hlavných dôvodov na riešenie cenovej konvergenencie zistil a označil sektor DP za komplexný priestor obsahujúci rezervy rastu produktivity, miezd a vnútorných cien, druhý argument poukazuje na to, že iba v sektore DP sa nachádza vykonateľnosť, resp. možnosť hospodársko-politickej podpory cenovej konvergenencie. Východiskom je zistenie, že segment služieb sa skladá z odvetví s veľmi rozdielnou úrovňou produktivity, miezd i mierou obchodovateľnosti ich produktov. Vzhľadom na to hospodárska politika nemôže podporovať služby horizontálnym, pre všetky ich odvetvia dostupným spôsobom. Musela by sa obmedziť na selektívno-vertikálne opatrenia, čo by však narúšalo fungovanie trhových mechanizmov. Preto sa hospodárske politiky podpore vyselektovaných komerčných služieb odôvodnene vyhýbajú, alebo poskytujú ju iba v obmedzenom rozsahu nepriamo (napr. účasťou na výstavbe infraštruktúry cestovného ruchu sa vo vybraných regiónoch podporujú služby v ubytovaní a stano-

vaní). V konečnom dôsledku sa v ostatných rokoch, keď časť dobiehajúcich ekonomík prijala ako spoločnú menu euro, a ich druhá časť výmenný kurz svojej národnej meny k euru zafixovala, cenová konvergencia ustrnula.

Na rozdiel od z hľadiska možností hospodársko-politickej podpory veľmi nehomogénneho segmentu služieb je sektor domácich podnikov a predovšetkým jeho časť pozostávajúca z malých a stredných podnikov v situácii, ktorá umožňuje jeho podporu horizontálnou hospodárskou politikou. Je to dané tým, že ZKP používajú rôzne zvýhodnenia, ktoré sú napr. v podpore investičných aktivít prístupné aj veľkým DP, no malým a stredným DP sú nedostupné. Takto sa najmä voči malým a stredným podnikom narúša v Európskej únii presadzovaný princíp rovnakého zaobchádzania (equal treatment) najmä pri daňových úľavách spojených so zväčšovaním zamestnanosti. Uplatňovanie tohto princípu voči celému sektoru DP nijako nenaruší, ba naopak, posilní fungovanie trhových mechanizmov pri súčasnej podpore cenovej konvergenencie.¹⁴

Na vytváranie podmienok stimulujúcich v sektore DP rast produktivity, zamestnanosti a miezd treba zamerať všetky hospodárske politiky, v prvom rade priemyselnú politiku zahŕňujúcu podporu inovácií, politiku trhu práce a zamestnanosti, to všetko v rámci aktívnej fiškálnej politiky, ktorá popri sledovaní krátkodobých cieľov nestráca perspektívny národohospodársky nadhľad. Bez podpory cenovej konvergenencie takýmito hospodárskymi politikami sa môže reálna i sociálna konvergencia veľmi spomaliť a sociálno-ekonomické zaostávanie Slovenska sa môže na dlhý čas zakonzervovať.

¹⁴ O súčasnom znevýhodnení ani sektora DP i o niektorých možnostiach a efektoch jeho hospodársko-politického zvýšenia pozri napr. Okáli, J., 2013.

LITERATÚRA

Eickelpasch, A.: Industrielle Nachfrage nach Dienstleistungen. DIW Berlin, Politik in Fokus, 10, 2014.

Gabrielová, H. – Habrman, M.: Zmeny v štruktúre ekonomiky. In: Šikulová, I. a kolektív: Slovenská ekonomika: desať rokov členstva v Európskej únii. Ekonomický ústav SAV, Bratislava, 2014.

Gabrielová, H.: Slabé stránky slovenskej ekonomiky. In: Karol Morvay (ed.): Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. Ekonomický ústav SAV, Bratislava, 2013.

Hanzl-Weiss, D. and Stehrer, R.: The Role of Services in the New Member States: A Comparative Analysis Based on Input-Output Tables. WIIW, Wien, Research Reports, 366, November 2010.

Lešínský, J.: Významné postavenie automobilového priemyslu. In: Šikula, M. a kol.: Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti. VEDA, Bratislava, 2010.

Mitchell, B. R.: European Historical Statistics 1750-1975. Second revised edition, 1980, Macmillan facts on file Sighthof Et Noordhoff.

Okáli, I.: Verejné financie ako faktor štruktúrnych zmien v slovenskej ekonomike. In: Morvay, K. ed.: Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. Ekonomický ústav SAV, Bratislava, 2013.

Stehrer, R. et al., Convergence of Knowledge – Intensive Sectors and the EU's External Competitiveness. WIIW, Vienna, Research Reports, 377, April 2012.

Wikipédia: Les caractéristiques d' économie post-industrielle. Wikipédia, L'encyclopédie libre á l'Internet.

TABUĽKOVÁ PRÍLOHA

Tabuľka 1

A. Podiel služieb na hrubej pridanej hodnote (HPH) vytvorenej v národnom hospodárstve v %¹

	Podiel na HPH v %			Poradie krajín podľa veľkosti podielu	
	2000	2007	2012	2000	2012
EÚ28	69,9	71,5	73,3	.	.
EÚ15	70,2	72,2	74,2	.	.
BE	71,6	74,9	77,5	5	4
BG	61,1	62,0	62,5	20	21
CZ	58,9	59,1	60,3	23	23
DK	70,9	73,3	76,8	6	5
DE	68,5	68,6	68,7	10	15
EE	67,7	65,4	66,9	12	16
EI	61,1	67,3	70,5	21	12
EL	72,2	76	80,3	4	1
ES	64,7	72,2	71,5	14	10
FR	74,7	77,6	79,2	1	2
IT	69,5	70,8	73,7	8	8
LA	70,1	71,1	69,3	7	14
LV	64,0	63,0	64,9	15	18
HU	61,7	64,8	64,7	19	19
NL	72,7	73,4	74,0	2	6
AT	66,7	67,7	69,8	13	13
PL	64,0	63,9	63,7	16	20
PT	67,9	61,6	73,9	11	7
RO	54,5	55,3	52,2	24	24
SL	61,8	62,7	66,2	18	17
SK	59,5	57,5	61,7	22	22
FI	62,2	61,7	71,1	17	11
SE	69,5	70,2	73,2	9	9
UK	72,3	76,4	77,8	3	3

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu v bežných cenách.

Tabuľka 2

B. Podiel služieb na zamestnanosti v národnom hospodárstve v %¹

	Podiel na zamestnanosti v %			Poradie krajín podľa veľkosti podielu	
	2000	2007	2012	2000	2012
EÚ28	65,8	69,5	72,6	.	.
EÚ15	70,5	73,5	76,1	.	.
BE	75,1	77,9	79,7	3	4
BG	48,2	51,4	55,3	22	23
CZ	56,3	58,4	60,3	17	21
DK	74,4	77,0	79,8	5	3
DE	69,4	72,9	73,6	7	10
EE	59,8	61,0	69,8	15	14
EI	64,3	68,1	76,9	11	6
EL	63,2	69,2	76,9	13	7
ES	64,0	68,6	76,6	12	8
FR	75,0	77,0	78,6	4	5
IT	65,9	67,4	70,1	10	13
LA	60,0	64,9	68,1	14	15
LV	55,0	59,3	66,1	20	16
HU	55,7	61,5	63,8	18	19
NL	77,6	80,4	81,7	1	2
AT	67,4	70,5	72,0	8	11
PT	55,1	60,3	64,8	19	18
RO	28,2	37,9	39,7	23	24
SL	51,4	57,0	61,7	21	20
SK	59,6	62,3	65,3	16	17
FI	66,7	69,4	71,6	9	12
SE	73,7	75,5	76,4	6	9
UK	77,1	80,8	82,8	2	1
EÚ22	62,7	66,4	69,8		

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.

T a b u ľ k a 3

Pomer produktivity práce (HPH/prac) v krajinách EÚ k jej priemernej úrovni v EÚ 15 (EÚ15=100)

	2000	2007	2012	2000	2007	2012
EÚ15	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
BE	130,0	130,0	128,0	116,4	116,1	114,8
BG	7,4	7,9	9,2	11,5	14,4	15,0
CZ	27,7	37,1	39,2	34,3	39,0	38,7
DK	139,2	124,6	126,4	113,8	113,5	114,9
DE	113,2	108,8	104,6	89,3	95,5	95,7
EE	20,3	27,1	37,6	27,4	36,7	32,0
EL	49,8	52,0	52,8	73,7	81,0	71,2
ES	85,7	79,9	100,5	83,3	76,0	82,4
FR	105,0	103,7	99,8	111,6	111,5	113,7
IT	100,6	83,5	77,1	108,8	103,1	99,6
LA	11,6	17,3	20,6	19,1	27,1	28,8
LV	14,3	24,2	31,4	21,9	28,4	31,0
HU	23,6	30,9	29,3	33,3	36,1	35,5
NL	128,8	131,4	132,2	96,3	97,6	96,9
AT	106,5	114,8	113,3	112,6	106,8	103,7
PL	.	22,8	29,2	.	34,6	36,8
PT	34,7	33,5	35,8	62,2	60,3	62,4
RO	6,2	11,2	11,6	19,2	23,0	22,7
SL	31,0	45,2	44,1	58,5	59,3	57,5
SK	22,9	38,5	43,6	29,2	32,3	34,7
FI	118,8	131,0	110,7	98,3	101,7	101,1
SE	111,2	132,4	125,8	102,8	107,5	112,9
UK	128,1	127,8	120,6	96,6	107,0	103,6

¹Vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu v stálych cenách.

Tabuľka 4¹

Charakteristiky makroekonomického vývoja krajín v EÚT v rokoch 2008 – 2012

	Podiel služieb na HPH v %			Podiel služieb na zamestnanosti v %			KRP v službách		
	2008	2009	2012	2008	2009	2012	2008	2009	2012
Česko	59,7	61,0	60,3	58,6	60,1	60,2	1,02	1,01	1,00
Estónsko	67,2	70,3	66,7	61,5	65,2	65,6	1,09	1,08	1,02
Litva	63,7	69,2	64,9	61,5	63,8	66,1	1,04	1,08	0,92
Lotyšsko	71,8	72,4	69,3	65,3	67,8	68,2	1,10	1,07	1,02
Maďarsko	65,6	66,8	64,7	61,8	63,1	63,8	1,06	1,05	1,01
Poľsko	64,6	63,7	64,0	54,2	55,8	57,3	1,19	1,14	1,12
Slovinsko	63,9	66,8	66,2	57,3	59,0	61,8	1,12	1,13	1,07
Slovensko	57,1	62,2	61,7	62,0	63,9	65,2	0,92	0,97	0,95

	Index HPH v národnom hospodárstve			Index HPH v produkcii výrobkov			Index HPH v produkcii služieb		
	2008	2009	2012	2008	2009	2012	2008	2009	2012
Česko	100	95	99	100	90	96	100	99	102
Estónsko	100	85	100	100	79	107	100	88	97
Litva	100	84	92	100	82	92	100	85	91
Lotyšsko	100	85	95	100	78	90	100	90	99
Maďarsko	100	93	94	100	87	87	100	97	99
Poľsko	100	102	112	100	104	119	100	101	108
Slovinsko	100	92	92	100	86	85	100	97	97
Slovensko	100	95	105	100	87	101	100	105	109

	Miera nezamestnanosti v %			Deficit verejných financií v % v HDP			Čistý výnos v % v HDP		
	2008	2009	2012	2008	2009	2012	2008	2009	2012
Česko	4,4	6,7	7,0	-2,1	-5,5	-4,0	0,9	0,5	1,7
Estónsko	5,5	13,5	10,0	-3,0	-2,0	-0,3	6,0	8,2	-2,6
Litva	7,7	17,5	15,0	-3,3	-9,3	-3,2	-0,7	12,6	4,2
Lotyšsko	5,8	13,8	13,4	-4,0	-8,9	-0,8	7,4	12,4	2,6
Maďarsko	7,8	10,0	10,9	-3,7	-4,6	-2,3	0,2	3,6	1,6
Poľsko	7,1	8,1	10,1	-3,7	-7,5	-3,7	-0,6	2,7	2,1
Slovinsko	4,4	5,9	10,1	-1,8	-6,1	-3,7	0,1	2,6	3,8
Slovensko	9,6	12,1	14,0	-2,4	-7,9	-4,2	0,0	2,6	5,9

¹Prevzaté, alebo vypočítané podľa údajov z databázy Eurostatu.